№ 227 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 227

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. Առանձին համարները ՄԻՆԻ ՏՈՒ, 5 ԿՈՊ. [illegible]

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.

Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

Յայտարարութեան համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ. [illegible] Торг. Домъ Л. и Э. Метцль и Ко [illegible]

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 3 ՐՈՒԲԼԻ

12 ամսով 10 ր., 6 և 7 ամսով 6 ր., ամսով 1 ր. [illegible] Պարսկաստան 10 ր., Թիւրքիա 120 ղրուշ. [illegible]

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

„ԱՂԲԻՒՐ"-„ՏԱՐԱԶԻ" խմբագրութիւնը, Մամուլի Բիւրօն և Գրական-Գեղագիտական Սալօնը նախկին բնակարանից (Мацатовская 5) նոր բնակարան տեղափոխվելու պատճառով այս շաբաթ փակ են: Խմբագրի ժամանակաւոր հասցէն՝ Головинскій пр. (Արտիստական Ընկ. հանդէպ) տ. № 12, բնակարան 1.

Նոր հասցէն կը յայտարարվի:

1168. 3—3

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ

(ОБОИ)

ԵՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՈԼ

ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ

8 կ. սկսած մինչև 6 ր. իւրաքանչիւր փաթեթը (рулоъ):

Ունի պահեստներ Ռուսաստանի բոլոր մեծ քաղաքներում:

ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Գօլովինսկի պր., 21. Արտիստ. Ընկ. շինութ.

Տելեֆօն № 355.

ԳՆԵՐԸ ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ

ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ՁՐԻ

(Հ.շ.) (տ.) 310. 58—58

ԲԺԻՇԿ

Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Վերադարձել է և վերսկսել

հիւանդների ընդունելութիւնը

Առաւօտեան 9—1 ժամը.

Երեկոյեան 5—7 ժամը.

Վերիամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին:

(օ. մ.) տռ. 1156. 10—3

ՄԻ ՁՈՒԽԷՔ ԳՈՐԾԸ ՉԵԽԱՆՈՒԹԵԱՆ

Թէ «Մշակի» մէջ մի քանի ժամանակ առաջ տպված թղթակցութիւնից և թէ Կ. Պոլսի հայ թերթերից մեր առաջ պարզվում է մի վերին աստիճանի ցաւալի փաստ, թէ ինչպէս, յաճախ, անօգուտ և անմիտ ձևականութիւնների պատճառով ազգային-եկեղեցական կենսական շահերը և գործերը կրում են անհագին, երբեմն նոյնիսկ անդարմանելի կորուստներ:

Կիլիկիայում ապրում է հայ ժողովրդի մի ստուար զանգուածը, որ ենթարկվում է մի առանձին, մասնաւոր կաթողիկոսութեան հոգևոր իրաւասութեան և վարչութեան: Այդ կաթողիկոսութեան խնամքին են յանձնված ամբողջ Կիլիկիայի հայ ժողովրդի մտաւոր, բարոյական և հոգևոր կրթութիւնը և դաստիարակութիւնը, ազգային-եկեղեցական կալուածների կառավարութիւնը: Սակայն այսօր, Կիլիկիայի աթոռի շատ թեմեր մնացել են անհովիւ և անառաջնորդ, որովհետև հայ եկեղեցականները չեն յօժարում գնալ Կիլիկիա պաշտօն վարելու:

Բանից դուրս է գալիս, որ ինչ-որ յարաբերութեան, իրաւասութեան մի խնդիր կայ Կիլիկիայի կաթողիկոսական աթոռի և ընդհանրական հայրապետական աթոռի միջև և այդ յարաբերութեան խնդիրն է գլխաւոր պատճառը, որ այսօր Կիլիկիայի թեմերը մնացել են անհովիւ և անառաջնորդ:

Մենք և մեզ հետ հայ ժողովուրդը կարծում էինք, որ վաղուց կիլիկեան և էջմիածնական յարաբերութիւնների խնդիրը լուծված և ջնջված է. բայց այժմ յայտնվում է, որ նա ոչ միայն չէ ջնջված, այլ և նորանոր բարդութիւնների և յարաբերութիւնների յարման առիթ է դարձել Կիլիկիայի կաթողիկոսի և Կ. Պոլսի պատրիարքի միջև, որ այս դէպքում հանդիսանում է Էջմիածնի ներկայացուցիչը:

Ի՞նչ կայ բաժանելու այդ երկու աթոռների մէջ, Կիլիկիայի և Էջմիածնի մէջ:

Մի՞թէ երկուսն էլ հայոց եկեղեցու մասերը չեն. մի՞թէ երկուսն էլ հայ ժողովրդին չեն ծառայում: Մի՞թէ հայ եպիսկոպոսը, հայ վարդապետը Կիլիկիայում նոյնը չէ, ինչ որ Կ. Պոլսում, Թիֆլիսում, Էջմիածնում, Թաւրիզում:

Ճիշդ է, կար մի ժամանակ, երբ Կիլիկիայի աթոռը համարվում էր հեստեալ, հակաթոռ. ճիշդ է, Գէորգ կաթողիկոսը նզովքի էր ենթարկել Կիլիկիայի աթոռը, բայց նոյնիսկ Մակարի պէս պահպանողական կաթողիկոսը ջնջեց այդ նզովքը, վերցրեց հակաթոռ և հեստեալ ածականները և հրատարակեց Կիլիկիայի աթոռը մասն հայոց ընդհանրական եկեղեցու:

Թէւ իրաւագիտական և կանոնական տեսակէտից մասնաւոր կաթողիկոսական աթոռների (Կիլիկիայի և Աղթամարի) գոյութիւնը աւելորդ է, բայց քանի որ զանազան էական պատճառներ ստիպել են հայ ժողովրդին պահպանել այդ աթոռները, քանի որ նրանց գոյութիւնը դեռ ցանկալի է համարվում, նրանց վրա պէտք է նայել իբրև նոյնպիսի մի պատրիարքական աթոռների և մեծ առաջնորդութիւնների վրա՝ ինչպէս Կ. Պոլսի, Երուսաղէմի պատրիարքական աթոռների վրա: Եւ ամեն մի հայ եկեղեցական, քահանայ, վարդապետ, եպիսկոպոս իրաւունք ունի, իբրև հայոց եկեղեցու պաշտօնեայ, թէև ձեռնադրված Կիլիկիայի կաթողիկոսից կամ եպիսկոպոսից, պաշտօն վարել ամեն տեղ, ուր ժողովուրդը կոչում է նրան:

Սակայն, որովհետև այժմ Կ. Պոլսի պատրիարքարանը ժխտում է Կիլիկիայի եկեղեցականների այդ իրաւունքը, այն է՝ Կիլիկիայում ձեռնադրված կամ Կիլիկիայի միաբանութեան մէջ մտնող եպիսկոպոսները և վարդապետները իրաւունք չունեն պաշտօն վարել Թիւրքիայի այլ տեղերում, այն է՝ պատրիարքարանի կամ Էջմիածնի իրաւասութեան ենթարկված տեղերում, ուստի և ոչ ոք յանձն չէ առնում պաշտօնավարել Կիլիկիայում և թեմերը մնացել են անհովիւ և անառաջնորդ:

Եւ ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը, Կիլիկիայի այժմեան կաթողիկոս Սահակը ներկայացրել է մի շարք առաջարկներ և պահանջներ, որոնց կատարումը, նրա կարծիքով, վերջ կը դնի այդ բաժանման, որ [illegible] թոռների միջև:

Մենք չենք մտնում այդ պահանջների քննութեան մէջ, ըստ էութեան, բայց գտնում ենք, որ եթէ, օրինակ, Էջմիածինը կամ Կ. Պոլսի պատրիարքարանը ընդունեն այնպիսի առաջարկներ, ինչպէս օրինակ, որ Սսի կաթողիկոսի անունն էլ յիշատակվի ընդհանրական կաթողիկոսից յետոյ պատարագի ժամանակ, որ Կիլիկիայի աթոռին պատկանող եկեղեցականները հարկաւոր դէպքում պաշտօնի կոչվեն և այլ տեղեր, ինչպէս և Էջմիածնի աթոռին պատկանող եկեղեցականները պաշտօնի կոչվեն Կիլիկիա, այդ դէպքում ոչ մի վնաս չի հասնի հայոց եկեղեցուն և ժողովրդին:

Ժամանակ է վերջացնել անհամաձայնութեան, երկպառակութեան վերջին նշանները և առիթները երկու կաթողիկոսական աթոռների միջև. ժամանակ է ստեղծել գոնէ մի modus vivendi, որպէսզի ժողովրդի շահերը չը վնասվեն և զուր, դատարկ ձևականութիւնները կամ վէճերը իրաւասութեան և աթոռների մասին խոչընդոտ չը հանդիսանան հայ ժողովրդի կրթական, դպրոցական, լուսաւորական գործերին:

Հայոց ընդհանրական Հայրապետ Մատթէոս Բ., որ նոյնիսկ մի ամբողջ հեղինակութիւն է գրել Սսի աթոռի իրաւունքների և յարաբերութիւնների մասին, իբրև ընդհանուր եկեղեցու Պետ՝ պէտք է ժամ առաջ աշխատէ լուծել այդ հարցը և թոյլ չը տայ, որ անիմաստ, անէական ձևականութիւններին զոհվի էականը, որ է ժողովրդի մտաւոր-հոգևոր և բարոյական զարգացման գործը:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆրանկֆուրտ Մ./Վ., 12 հոկտեմբերի

Նոցին Մեծութիւններ Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Ալեքսանդրա Ֆէօդորօվնան Գահաժառանգ Արքայորդու և Օգոստափառ Աղջիկների հետ բարեհաճեցին Ֆրիդբէրգից փոխադրվել Վօլֆսգարտէն ամրոցը: Միևնոյն օրը Նոցին Մեծութիւնները Հէսսէնի մեծ դքսի և մեծ դքսուհու հետ մեկնեցին Դարմշտադտ, ուր ներկայ եղան մեծ դքսի օգոստափառ ծնողների աճիւնի փոխադրութեանը: (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 12 հոկտեմբերի

Առևտրի մինիստրը թոյլ տուեց Բագուի նաւթարդիւնաբերողների համագումարը կայացնել Բագւում, նոյեմբերի 30-ին: (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 12 հոկտեմբերի

Դումայի նախկին նախագահ Գօլովինը հրաժարվեց Դումայի անդամութիւնից: (Հ. Գ.)

Աթէնք, 12 հոկտեմբերի

Վենիզելօսը պալատում պահանջեց անհրաժեշտ ժամանակ տալ կարգ ու կանոնի հաստատման և սահմանադրութեան վերաքննութեան համար. դրեց անսահման վստահութեան խնդիր, և յայտնեց, [illegible] խորհուրդ կը տայ Թագաւորին արձակել պալատը:

Պալատը 208 ձայնով ընդդէմ 31-ի և 27-ի ձեռնպահութեամբ վստահութիւն յայտնեց Վենիզելօսին, որ յայտնեց՝ թէ լաւ կը խորհէ գործի դրութեան մասին, որովհետև շատ պատգամաւորներ ձայն տուին յօգուտ իր՝ միայն սիրալիրութիւնից: Կարծում են, որ Վենիզելօսը բայց և այնպէս մտադիր է արձակել պալատը:

Թագաւորի մօտ ունկնդրելիս Վենիզելօսը յայտնեց, որ եթէ չը հաշւել սիրալիրութիւնից տրված ձայները, դուրս կը գայ, որ ինքը չունի պալատի վստահութիւնը:

Թագաւորական հրովարտակով պալատն արձակվեց:

Նոր պալատի ընտրութիւնները սահմանադրութիւնը վերաքննելու համար նշանակվեցին նոյեմբերի 15-ին: Նրատաշրջանը կը վերսկսվի դեկտ. 26-ին: (Հ. Գ.)

Վիէննա, 12 հոկտեմբերի

«Ֆրեմդենբլատը» հերքում է այն լուրերը, թէ շուտով փոփոխութիւններ են տեղի ունենալու արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ:

Պետական ինքնապաշտպանութեան մասնաժողովը ընդունեց բիւջէն և ծովային վարչութեան արտակարգ գումարները: (Հ. Գ.)

Բելգրադ, 12 հոկտեմբերի

Գահաժառանգի առողջութեան բիւլլետէնը. երէկ, երեկ. ժամը 10-ին հիւանդը գտնվում էր լիակատար գիտակցութեան մէջ. լաւ կերաւ. քաղցր քնեց, յետոյ երեկոյեան դէմ զարթնեց զուարթ: Տաքութիւնը ցերեկով 37,5 էր, երեկոյեան՝ 37,7. զարկերակը՝ 100 է, շնչառութիւնը 22: (Հ. Գ.)

Հռոմ, 12 հոկտեմբերի

Վեզուվի մօտերը զանազան տեղերում կատարված վնասները մեծ չեն: Իսկիէից հաղորդում են, որ դժբաղդութիւնը այնքան էլ մեծ չէ, ինչպէս կարծվում էր: (Հ. Գ.)

Կազամիչչիօլա, 12 հոկտեմբերի

Իսկիէ կղզու վրա անցած ուրագանը Կազամիչչիօլայում և շրջակայքում քարուքանդ արեց մի քանի տներ. բոլոր տները մնացին քարերի տակ: Գտնվեց մի սպանված: Երկիւղ կայ, որ կան ուրիշ զոհեր: (Հ. Գ.)

Հռոմ, 12 հոկտեմբերի

Ամալֆիում և Սալերմօյում փոթորկի ժամանակ զոհվեցին բազմաթիւ բանկեր: Կառավարութիւնը Իսկիէ ուղարկեց երկու շոգենաւ և մի ականանաւ զօրքերով և առաջին օգնութեան միջոցներով: Հասարակական [illegible] մեկնեց Սելէնօ և Կազամիչչիօլա: Տօննէ-դէլ-Գրէկօյում եղել են 5 սպանվածներ: Մի քանի գետակներ դուրս եկան իրանց ափերից: Սարնօ, Սանօմարցէնօ, Կօյխանօ, Լէվանօ, Անգարի, Մայօրի և Մինօրի ջրի տակ են: Ելեքտրաքարշը Սալէրնօյի և Անգարիի հետ ընդհատված է: Սալէրնօյում կան 12 սպանված և 9 վիրաւորված: (Հ. Գ.)

Կայշտադտ, 12 հոկտեմբերի

«Լիսբօա» շոգենաւը խորտակվեց Պատէր-Նօստէր նաւահանգստի մօտերը: Եօթ մարդ խեղդվեցին, 243 հոգի ազատվեցին: (Հ. Գ.)

ԹՌՆՈՒՆՈՒՆԻԿՈՆ

ԿԻՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԱՊԱԳԱՆ *)

(Սօցիալ-տնտեսական էտիւդ)

—о—

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

(Պատմական)

Կանանց հարցի նկատմամբ տիրապետող կարծիքը մեզանում:—Նախապատմական ընդհանուր դրութիւն և բաժանումն շրջանների:—Կինը նախապատմական և պատմական անցեալում ըստ Մորգանի, Էնգէլսի, Բախօֆէնի, Բէբէլի:—Կնոջ դրութիւնը ըստ Աստուածաշնչի, քրիստոնէական վարդապետութեան, Թէօկրատիայի, Մխիթար Գօշի և ռուսաց «Տնարարի»: (Փակագծի մէջ՝ քրիստոնէութեան ապերախտութիւնը կանանց նկատմամբ և հայկական կրօնական ոսկէ դարը):—Քրիստոնէական բէակցիան:—Թէօկրատիզմի տապալման նախօրեակը:—Վերածնութեան հովեր:

—

Մեր ներկայ աշխատութեան հէնց առաջին երեսներում մենք պարզապէս չիշտել էինք, որ կնոջ ստորադրման պրօցէսը սկսվել է այն օրվանից, երբ մասնաւոր սեփականութեան ինստիտուտը ընդհանրութեան կողմից ստացել է իր գոյութեան բարձրագոյն սանկցիան: Դա գիտական սօցիալիզմի հիմնական դոկտրիններից մէկն է: Անշուշտ այլ պատկեր է ներկայացնում այդ տեսակէտից բուրժուական իդէօլօգիան. Նրա դաւանանքները տրամագծօրէն հակառակ են սօցիալիստականին: Նրա հետ միասին բացասական և շատ անգամ թշնամական վերաբերմունք ունի դէպի կանանց սեռը և դէպի նրանց ազատագրական ձգտումները ոչ միայն մանր մեշչանական հասկացողութեան տէր տղամարդը, այլ նաև նոյն սեռին պատկանող ներկայացուցչուհիներից շատերը, հէնց իրանք կանայք:

Սխալված չենք լինի, կարծում ենք, եթէ ասենք, որ այդ դաւանանքը համարեա ընդհանուր է հայ հասարակութեան համար և պաշտպանվում է հայ մամուլի այն մասից, որի հասկացողութիւնները օբսկուրանտ, կղերական շրջանակից այն կողմ չեն անցնում, որը ծայրայեղօրէն տգէտ է քաղաքական, տնտեսական և սօցիալական խնդիրների մէջ և վերին աստիճանի ապիկար նրանցով գէթ մակերեւութօրէն հետաքրքրվելու մէջ: Այդպէս է կովկասեան որոշ գոյնի հայ մամուլը, այդպէս է նաև մեծ մասամբ եւրոպական՝ արտասահմանեան ազգային հայ հրապարակախօսութիւնը: Շնորհակալ պէտք է լինել գոնէ նրանով, որ եւրոպական կենտրօնում երկար տարիներ հրատարակվող կղերական ամսաթերթերից՝ «գիտական» բէկլամով պարուրված՝ մէկը նորերս եկել է մեզ իր, չը գիտենք որտեղից, լսածը աւետելու, թէ՝ «ընկերվարական սկզբունքներն են և պիտի մնան utopie»... Այնուամենայնիւ շնորհակալ ենք, որ գոնէ այդպիսի բաների գոյութեան մասին թերթի խմբագիրները տեղեկութիւն ունեն և «utopie» եղածն էլ գիտեն: Ցամենայն դէպս հետաքրքրական է իմանալ, թէ «գիտական» ամսագրի յարգելի խմբագրողները հայ ժողովրդի սօցիալ-տնտեսական որպիսի երևոյթների ուսումնասիրութեամբ եկել կանգ են առել այդ բարձրագոյն, սակայն քսաներորդ դարի համար երեխայական եզրափակման վրա. Թէ՞ կարծում են, որ հայ ժողովուրդը անմասն պիտի մնայ հասարակական-պատմական յեղաշրջումներից և նրա արևը պիտի կանգ առնէ հայ տիրացու-հրապարակախօս Ցեսու-Նաւեանների խաւարամտութեան զօրութեամբ... Միւս կողմից էլ պիտի գոհ լինել նաև այն մխիթարիչ հանգամանքից, որ այդպիսի յետադէմ, հակաընկերվարական սկզբունքները ոչ-utopie, այլ ռէալական, պաշտամունքի արժանի երևոյթ համարող, այդպիսի նշանաւոր սկզբունքներ դաւանող հրատարակութիւնները միմիայն տասնեակներով են տարածվում հայ առանց այն էլ հոգմախաղաց հրապարակներում...

Ինչպէս սօցիալ-տնտեսական երևոյթները, այնպէս էլ կանանց ազատագրման հարցը մեզանում չափազանց նուազ ենթարկվել են ամենաթեթև ուսումնասիրութեան անգամ. վերջին հարցը նոյնիսկ համարվում է աւելորդ՝ ուսումնասիրութեան համար: Դա մեզանում բնական երևոյթ է, որովհետև Ասիան տանել չէ կարող ազատագրված կնոջ տիպը իր հասարակական, քաղաքական շրջանում: Կինը անհրաժեշտ է տղամարդու շուայտ, ցոփ ցանկութիւններին ծառայելու, անսանձ, մարզված կրքերին յագուրդ տալու, մեղկութեան կատարեալ օրեկտը դառնալու համար...

— Ինչի՞ համար է կնոջ ազատագրումը, ի՞նչ հարկաւոր է նրա համար ազատութիւնը,—ասում են շատերը:—աւելորդ է:

— Եթէ նա ազատութիւն ստանայ, տղամարդիկ ստիպված կը լինեն փոխադրվել մի այլ մոլորակի վրա,—ասում էր ինձ շատերից մէկը:

Այդ է տիրապետող կարծիքը. այդպէս է ասում քրիստոնէական վարդապետութիւնը, այդպէս է կրկնում իսլամների կրօնը և առ հասարակ բոլոր կրօնները: Կնոջ դերը, այդ տիրապետող կարծիքով, բնութիւնից միանգամ ընդ միշտ որոշված է. իր գոյութեան առաջին օրվանից նա իր դերումն է և չէ կարող ուրիշ կերպ լինել: Հնազանդութիւն, անսահման հպատակութիւն, ստորադրումն և նման երևոյթներ—ահա յատկանիշները թէ նախնական, թէ ժամանակակից և թէ ապագայ կնոջ էութեան...

Սակայն այդ կարծիքների հիմնովին սխալ, հիմնովին անհեթեթ լինելը ապացուցանելու համար մենք հետզհետէ կարձանագրենք այստեղ այդ սեռի մասին հեռու անցեալից սկսած մինչև մեր օրերը խօսող պատմութեան էջերը:

Ընտանիքի նախապատմական և հեռու պատմական դրութիւնն ու կազմը հիմնաւորապէս է ուսումնասիրված՝ մատերիալիստական լուսաբանութեամբ՝ նշանաւոր գիտնական սօցիօլօգ Մորգանի կողմից, որի բազմաշխատ հեղինակութիւնը ինքնուրոյն յաւելուածներով և ուսումնասիրութեամբ լրացրել է այլևս անմահ հռչակված Ֆր. Էնգէլսը: Մորգանի յայտնի աշխատասիրութիւնը արդիւնք է նրա ամբողջ 40-ամեայ մանրակրկիտ հետախուզութեան՝ ամերիկացի բնիկների հայրենիքում, ուր նա այնքան ընտելացած էր և մտերմացած, որ Նիւ-Եօրկ նահանգի բնիկները—իրօքուացիները—նրան համարում էին իրանց ցեղերից մէկի ճիւղի անդամը, որ կոչվում էր Seneka ճիւղ: Միւս կողմից նշանաւոր է այդ հարցերի նկատմամբ Բախօֆէնի կատարած ուսումնասիրութիւնը, որի առաջադրած փաստերից Էնգէլսը հանել է համապատասխան եզրակացութիւններ: Ահա այս նշանաւոր աշխատութիւններից է, որ օգտվել է Աւգ. Բէբէլը՝ գերմանական սօցիալ-դեմօկրատիայի տաղանդաւոր լիդէրներից հնագոյնը: Նոյն աղբիւրներից, նաև վերջինից, պիտի օգտվենք մենք գլխաւորապէս ներկայ աշխատութեանս այս մասում*):

Որովհետև ընտանեկան յարաբերութեան ձևերը չեն ենթարկվում այնպիսի սուր և ակնյայտնի յեղաշրջման, որի հիման վրա

*) Տես «Մշակ» № 223.

*) Բախօֆէն, «Մայրական իրաւունք»: Ֆ. Էնգէլս, «Ընտանիքի, պետութեան և մասնաւոր սեփակ. ծագումը»: Աւգ. Բէբէլ, «Կինը և սօցիալիզմը»: Պատմական ամբողջ փաստացի մասը ներկայ աշխատութիւնների սեփականութիւնն է:

Բրիւսել, 12 նոյեմբերի

Ժամը $2\frac{1}{2}$-ին եկան Վիլհէլմ կայսրը, թագուհին և պրինցուհի Վիկտորիա Լուիզան: (Հ. Գ.)

—

Սէրաէվօ, 12 նոյեմբերի

Քաղաքացիական մասի կառավարիչ Պիտնէրը մեկնեց Բանէլուկա և Բիգաց շրջանները՝ կմէտների յուզմունքի վրա ազդելու անձամբ: (Հ. Գ.)

—

Մօնտէվիդէօ, 12 նոյեմբերի

Երևան հանվեց յեղափոխական դաւադրութիւն: Գլխաւոր դրդիչը կալանաւորվեց: Սահմանվեց հեռագիրների ցենզուրա: (Հ. Գ.)

—

Լիսաբոն, 12 նոյեմբերի

Պորտուգալական դեսպանութիւնը Վատիկանի մօտ վերափոխվեց միսիայի: (Հ. Գ.)

—

Տաշկէնդ, 12 նոյեմբերի

65,000 դեսեատինի վրա երևացել է մորեխ: Որոշված է հրաւիրել հինգ անձն: Մորեխը ոչնչացնելու համար պահանջվում է Վէրմօրէլի 800 գործիքներ և մի միլիօն ռուբլի: (Հ. Գ.)

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Կ. Պոլիս, 12 նոյեմբերի

Սուլթանը ընդունեց Չարիկովին: Ֆինանսների մինիստրը ընդունեց Լենդերբանկի և Վինէրբանկի վերատեսուչներին: Բանակցութիւններ են վարում մի միլիօն ֆունտ ստանալու մասին ի հաշիւ փոխառութեան: (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 12 նոյեմբերի

Թիւրքական փոխառութեան ռեալիզացիային մասնակցելու են փոքր չափով նաև աւստրիական բանկերը, որպէսզի ապացուցվի, որ Գերմանիան և Աւստրիան ֆինանսական շրջանում ընթանում են ձեռք-ձեռքի տուած: «Ֆրանկ. Ցայտունգը» կարծում է, որ Թիւրքիան փոխառութեան կռւի մէջ բարոյական յաղթութիւն տարաւ. գերմանական բանկերի արած առաջարկութիւնը հետևանք չէ Ֆրանսիայի հետ մրցելուն, այլ Գերմանիայի՝ Թիւրքիայում ունեցած շահերի, որոնք չէ կարելի ըսկի ենթարկել ֆինանսական ճգնաժամի պատճառով. գերման-թիւրքական ֆինանսական դրութիւնը՝ գերմանական ազդեցութիւնը Թիւրքիայում ամրացնելն է, որը շուտով կը զգացվի բոլորի կողմից: Լրա- [illegible] (Հ. Գ.)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Լոնդոն, 12 նոյեմբերի

[illegible]

գիւղական ազգաբնակութիւնը Ռաշտի և Ղազվինի միջև պահանջում է նախկին շահի վերադարձը:

—

Կ. Պոլսի պարսից դեսպանը բողոքեց զօրքերի Ատրպատական ուղարկելու դէմ և յայտնեց, որ Պարսկաստանը եռանդով կը դիմադրէ անգլօ-ռուսական պլաններին:

—

Լիւսիէն Վոլֆը «Daily Graphik» լրագրում ասում է, որ անգլիական քաղաքականութիւնը ընդունակ է հասցնելու Պարսկաստանի բաժան-բաժան անելուն:

«Berliner Tageblatt» լրագրի Լոնդոնի թղթակիցը, մի տեղեակ պարսկի խօսքերի հիման վրա, հերքում է լուրերը՝ Պարսկաստանում մեծ անկարգութիւնների մասին: Մաքսահարկերից եկամուտների բարձրանալը վկայում է, որ ապահովութեան մէջ են առևտրական յարաբերութիւնները:

(«Р. В.»)

—

Լոնդոն, 8 նոյեմբերի

Պարսից կառավարութեան պատասխանը բրիտանական յայտագրին առ այժմ չէ ստացված:

Իր պատասխանի մէջ, որ այստեղ յոյս ունեն ստանալ վաղը, պարսից կառավարութիւնը, լուրերի համեմատ, պնդում է, որ երկրի մէջ նկատւող անիշխանական դրութիւնը բացատրվում է բացառապէս օտարազգի զօրքերի ներկայութեամբ Պարսկաստանում: Կարգը պահպանելու համար փող է հարկաւոր: Իսկ Պարսկաստանը չէր կարող դրա համար անհրաժեշտ միջոցներն ստանալ, որովհետև անտանելի էին Անգլիայի առաջարկած փոխառութեան պայմանները:

Վերջում յայտագիրը յոյս է յայտնում, որ անգլիական կառավարութիւնը կը համաձայնվի պարսկական ներմուծական մաքսերը մեծացնել 10 տոկոսով:

—

Բեռլին, 8 նոյեմբերի

Ձեր թղթակիցը արժանահաւատ աղբիւրներից իմացաւ, որ գերմանական կառավարութիւնը դիմեց Միացեալ Նահանգներին, Բելգիային և այլ շահագրգռված պետութիւններին՝ առաջարկելով արգելել Հարաւային Պարսկաստանի գրաւումը անգլիական զօրքերով և աշխատել հիմնելու միջազգային կոնտրոլ:

Ղեկավարող մամուլը ազդուկ է հանում և պահանջում է կառավարութիւնից եռանդուն միջոցներ ձեռք առնել ի պաշտպանութիւն գերմանական շահերի և Պարսկաստանի բաժան-բաժան լինելու առաջն առնելու համար: («P. C.»)

—

Կ. Պոլիս.—Անգլիական ուլտիմատումը պարսկական գործերի վերաբերմամբ մեծ անհանգստութիւն է պատճառում Բ. Դրան:

Այստեղ շատ լաւ են հասկանում, որ անիշխանութիւնը Պարսկաստանում անբուժելի հիւանդութիւն է, գոնէ այնպիսի կարճ ժամանակամիջոցում, որպէս երեք ամիսն է:

(«P. C.»)

ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ

—

Փարիզ, 12 նոյեմբերի

Գործադուլի ժամանակ զինուորական ծառայութեան կոչված երկաթուղային ծառայողները արձակվեցին: (Հ. Գ.)

—

Փարիզ, 12 նոյեմբերի

Պալատի նիստի բացումից յետոյ սօցիալիստները թշնամական աղաղակներով մուտքի մօտ կանգնած ոստիկանապետ Լէպինի դէմ բարձրացրին անասելի աղմուկ և ստիպեցին ոստիկանապետին ընդհատել նիստը: Վերսկսելուց յետոյ՝ երկաթուղային գործադուլի մասին ուղղված բոլոր հարցապնդումները Բրիանի խնդիրքով միացվեցին մի հարցապնդման: Պալատը որոշեց անմիջապէս քննել նրանց: Րուբիլ-Կիւնին յայտնեց, որ երկաթուղային ծառայողների պահանջները հիմնական են, բայց նրանք իրաւունք չունէին գործադուլ անել: Սօցիալիստ Կոլին խիստ յարձակվեց Բրիանի վրա նրա համար, որ նա զօրքերին հանդէս բերեց բանւորների դէմ: (Հ. Գ.)

—

Փարիզ.—Տեղի ունեն երկաթուղային այն ծառայողների խմբական ձերբակալութիւնները, որոնք չենթարկվեցին մօբիլիզացիայի վերաբերեալ հրամանին, նոյնպէս բազմաթիւ կալանաւորութիւններ անիշխանականների մէջ, որոնք մեղաւոր են կարծվում ահաբեկիչ փորձեր անելու մէջ: Երկաթուղիները դեռ ևս պաշտպանված են զօրքերով. Փարիզի փողոցներում պտտում են բազմաթիւ հեծելազօր պահակներ: Բրիանը հրաժարվեց ընդունել պարլամենտական երկաթուղային խմբակցութեան յայտարարութիւնը, ասելով, որ ինքը յանձն է առնում ամբողջ պատասխանատուութիւնը և կը պատասխանէ ամբողջ պարլամենտի առաջ: Պատգամաւորների ժողովում մեծ սկանդալ տեղի ունեցաւ: Նախագահ Բրիսոն արգելեց պատգամաւորների ժողովը մտնել երկաթուղային ծառայողների պատուիրակներին, որոնք եկել էին բանակցութիւններ վարելու համար պարլամենտական երկաթուղային խմբակցութեան հետ, և պատուիրեց պատգամաւորների ժողովի պաշտօնեային հսկել ճաշերի և խմբակցութեան գործողութիւնների վրա: Պատգամաւորներն իմացան այդ հսկողութեան մասին: Բրիսոնի տուած բացատրութիւնները բաւարարութիւն չը տուին պատգամաւորներին: Պելտանը «Matin» լրագրում և Միլերան «Patrie» լրագրում հաստատուն խաղաղութեան միակ պայմանը բանւորներին բաւարարութիւն տալն են համարում:

Շարունակվում է «Temps», «Journal des Débats» և «Aurore» լրագիրների արշաւանքը աշխատանքի ընդհանուր կոնֆեդերացիայի դէմ: Դժգոհութեամբ ընդունվեց բանւորների կողմից գործադուլի դադարման լուրը Բորդօյում, Տուլուզում, Աւինիոնում, Մարսէլում և Լիլում: Հարաւի երկաթուղիները շարունակում են գործադուլը:

—

Փարիզ.—Գործադուլային կոմիտէն հրատարակեց մանիֆէստ, որի մէջ յայտարարում է, որ աշխատանքների անպայման վերսկսումը աւելի շահաւէտ է սինդիկատին, քան խարուսիկ և ստորացուցիչ բանակցութիւնները: Կոմիտէն ցանկանում է պատասխանատուութիւնը կրել միայնակ այն դէպքում, եթէ կառավարութիւնը քննութիւն կը սկսի ծառայողների բաւարարութիւն ստանալու պահանջի համար: Մանիֆէստը յանդիմանում է Բրիանին ազատութիւնը խախտելուն և միջնորդները չափազանցելուն համար: («Р. В.»)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պոլիս, 1 նոյեմբեր

Պատերազմական մինիստր Շէվքէթ փաշա այցելութիւն տուաւ յունաց պատրիարքին և ունեցաւ բաւական մտերմական տեսակցութիւն վերջերս անցած դէպքերու մասին: Այս այցելութիւնը, պէտք է ըսել, պատրաստուած էր, յատկապէս մշակուած մինիստրական շրջանակի մէջ, որովհետև Բ. Դրան ու Ֆէների պատրիարքարանի միջև յարաբերութիւնները այնքան ցրտացան հետզհետէ, որ անհրաժեշտ էր միջամտութիւն մը ստեղծել: Այդ մասին՝ ամենէն յարմարագոյն անձնաւորութիւնն էր պատերազմական մինիստրը:

Մինիստրը յայտնած է, թէ երկուստեք սխալ հասկացողութիւններ տեղի ունեցեր են, ու ատով առաջ եկան այնպիսի եղրակացութիւններ, որոնք անախորժ եղած են, նախ պետութեան, որ, ամեն բանէ առաջ, ցանկացող է համերաշխութեան, երկրորդ՝ պատրիարքարանի, որ հարկաւորաբար բարեացակամ պէտք է ըլլայ իր հօտին խաղաղութեանն ու երկրին խաղաղ առաջդիմութեան՝ իր բոլոր տարրերովը:

Ճիշդ է որ պետութիւնը մինչ մէկ կողմէ զբաղած է իր արտաքին քաղաքականութեանը մէջ գտնել միջին եզրեր իր հեռաւոր և մօտաւոր բարեկամներուն և ոսոխներուն մէջ, դժբաղդութիւն էր, միւս կողմէ, զբաղուած ունենալ, թշնամական կիրքեր ցնցել հպատակ տարրի մէջ, որ ունի իր կարևորութիւնը ամեն տեսակէտով:

Յոյն պատրիարքարանը նոյնպէս ինկաւ շատ նեղ դրութեան մէջ. իր յանդուգն ծրագիրներուն անյաջողութիւնը բնականաբար պիտի ըլլար վարկաբեկում մը. ու եղաւ ատ: Յոյն պարլամենտականներու միջամտութիւնը, զուտ յունական շահերու նեղ ըմբռնումով, ունեցաւ ծանր հետևանքներ, այնպէս որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ըսել, թէ անոնք, իբրև օսմանեան ընդհանուր պատգամաւորներ, պէտք է դիմէին պարլամենտի և չմտնէին պատրիարքական դրօշակի ներքև: Նոյն առթիւ կատարուած ձերբակալութիւններ, բանտարկութիւններ, հարցաքննութիւններ առաջ բերին շատ գէշ տպաւորութիւն միտքերու վրայ:

Ու եղան այնպիսի բոպէներ, ուր յայտնի կերպով կարծիքներ յայտնուեցան, թէ Ֆէների պատրիարքարանն ու Աթէնքի կառավարութիւնը, հեռուէն իրարու հետ դաշնակից, ձեռք-ձեռքի կաշխատին երկրին և յոյներու միջև սկսուած թշնամական կիրքերը արծարծելու, չփոթութիւնները կնճռոտելու:

Այդ կրիտիկ բոպէներու մէջ ահա միջամտեց պատերազմական մինիստրը, և արդիւնքը բարեբար է:

Հասարակաց կրթութեան մինիստրը, իր պաշտօնական մէկ շրջաբերականովը, հրապարակաւ ծանուց, որ իր կողմէ յատուկ քննիչներ պիտի այցելեն ոչ-իսլամ հասարակութեանց վարժարանները և պիտի պահանջեն պաշտօնական տեղեկութիւններ ուսուցիչներու, աւանդուած ուսումներու և ներքին այլ և այլ հարցերու մասին: Այն տեսուչները կամ աւագ ուսուցիչները, որոնք մերժեն, ձեռնունայն ճամբու դնելով այցելու քննիչները, պիտի պատժուին ծանրապէս:

Այս հարցը ասկէ առաջ ալ դրուած էր մէջտեղ, և պաշտօնական քննիչները, առանց կարենալ որևիցէ տեղեկութիւն ստանալու, մեկնած էին: Այժմ սպառնալիքն է որ կուգայ բան մը աւելցնելու:

Հարցը կը պատկանի ոչ-իսլամ հասարակութեանց պատրիարքարաններու և ազգապետարաններու: Յայտնի է, որ, այս մասին, որևիցէ սպառնալիք անպատշաճ է և շարժառիթ կըլլայ անախորժութեանց:

Պատրիարքը դիմում ըրած է ասկէ առաջ ու բաւարար պատասխաններ ստացած: Պիտի կրկնէ իր դիմումը այդ մասին, և անշուշտ կը ստանայ գոհացուցիչ պատասխան: Միայն դիտելի բան մը կայ, որ մեր մինիստրները, գոնէ շատ անգամ, կը գրեն ան՝ ինչ որ չեն խօսիր, կը խօսին ան՝ ինչ որ չեն գրեր: Եթէ, այս անգամ ալ, նոյնը պատահի, ցաւալի պիտի ըլլայ, և վարժարանական հարցով առաջ կուգան նոր ցըրտութիւններ բոլոր տարրերու մէջ:

Հիլլէնական սահմանագլուխի վրայ պատրաստութիւններ տեսնուած են, ամրութիւններ կը շինուին. զօրախումբեր կերթան: Չի կարծուիր որ լուրջ բաներ ըլլան. մեր կառավարութիւնն ալ վախու պատճառներ չունի:

Բոլերան, իր տարած գոհերուն նայելով, կամ ուժասպառ եղած է, և կամ մեր սահմանադրական կառավարութիւնը, իր յանձն առած կտրուկ միջոցներուն մէջ, աւելի ուժեղ դուրս եկաւ: Պոլսի մէջ կան այնպիսի անկիւններ, ուր քոլերան մեծ աւերումներ պիտի կրնար գործել, բայց, Վոսփորէն ներս ոտք դրած օրուընէ մինչև այսօր, շատ աննշան թիւ մը տարաւ. ու, եթէ այսպէս դանդաղ շարժի, երեք չպիտի գործէ: Իսկը սա է, որ կառավարութիւնը լուրջ միջոցներով զինուեցաւ միքրոբներու դէմ, մեծ զոհողութիւններ յանձն առնելով:

Մեր ամբոխը, գուցէ, դեռ և հանէր ողջապահիկ ամեն միջոց, եթէ գործող պաշտօնէութիւնը, գիտնալով իր խուժանի հոգեբանութիւնը, որով կարհամարհէ ան բոլոր դարմանումներ և մաքրագործական միջոցներ, ամենախիստ պատիժներով չսպառնար անհոգներու, զանցառուներու:

Սպառնացող վտանգ մը ունինք տակաւին: Շատ չանցած, պիտի գան դէպի Մեքքէ ուխտաւորներ: Ատոնք, անտարակոյս, հարուստ պիտի ըլլան բոլոր ազդեցութիւններով ու քոլերայի միքրոբներով: Եթէ պետութիւնը, երկիւղածութեամբ տոգորուած դէպի ուխտաւորները՝ դէպի իրենց ս. երկիրը, անտարբեր գտնուի, կունենանք նոր միքրոբներու ասպատակութիւնը մը, և այս անգամ կրակը կարծարծուի այլ և այլ կէտերու վրայ:

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

Պատգամաւորական ժողովի երրորդ նիստը բացվեց նոյեմբերի 12-ին, ատենապետութեամբ Յով. Թումանեանի, երեկոյեան ժամը $7\frac{1}{2}$-ին: Ատենապետը խնդրում է հարցերի վրա երկար կանգ չառնել: Կարդացվում է Գ. Գարդիշեանի բանաձևը, որը ընդունվում է:

Ս. Մալխասեան առաջարկում է այս նիստին զբաղվել միայն նախահաշուի քննութեամբ և Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան ու վերատեսուչի յանձնաժողովի ընտրութեամբ: Որոշվում է քննադատել նախահաշիւը: Հէնց այդ ժամանակ վրա է հասնում Ա. Բաբախանեան և պնդում է, որ արձանագրութիւնները կարդացվեն: Գ. Գրիգորեան միանում է վերևի առաջարկին:

Ի նկատի ունենալով ժամանակի սղութիւնը, ժողովը հարց է բարձրացնում, որ մի օր ևս ժամանակ տրվի: Թեմական առաջնորդը թոյլատրում է մի ժողով ևս, իր պատասխանատուութեամբ:

Զանազան անձինք վիճում են արձանագրութիւնները կարդալ-չը կարդալու նկատմամբ: Չեն կարդացվում:

Հոգաբարձութեան կազմած նախագծով եկամուտ է սպասվում անշարժ կալուածներից՝ 57,940 ռ., մոմի վաճառումից 9600 ռ., տոկոսաբեր թղթերի տոկոսիքներ՝ 1,670 ռ., ապառիկ վարձագին անշարժ կալուածներից՝ 4000 ռ., զանազան անձերից՝ 17,117 ռ. 90 կ., ընդհանուր գումարն է՝ 90,327 ռ, 90 կ.:

Ծախք որոշված է՝ ուսումնարանական ծախքերի վրա՝ 49,050 ռ., դիւանատան ծախքեր՝ 5,350 ռ., կենսաթոշակներ՝ 2450 ռ., միանուագ նպաստներ՝ 400 ռ., անշարժ կալուածների ծախքեր՝ 15,746 ռ., կտակակատարների կամքի կատարման վրա՝ 75,000 ռ., վարձագին մոմավաճառութեան կրպակի՝ 120 ռ., տոկոսներ՝ 3,500 ռ., թօշակարկղ դպրոցի ծառայողների՝ 3000 ռ., զանազան ծախքեր՝ 1,575 ռ., վճարելի գումարներ՝ 4,538 ռ. 64 կոպէկ, ընդհանուր գումարն է՝ 93,429 ռ. 64 կոպէկ:

Ս. Մալխասեան նկատում է, որ նախահաշիւը արդէն գործադրվում է կեանքի

[illegible]

ցին կատաղի գազանների հզօր ժանիքներին: Այդ ժամանակամիջոցի գլխաւոր անդքը մարդու համար եղել է ամենաանհրաժեշտ բառերի մշակման սկիզբը: Այդ ժամանակաշրջանում մարդիկ միանգամայն նոյն կենցաղն ունէին, անշուշտ և նոյն մօ- [illegible]

թիւնների:

Այդ շրջանի միջին աստիճանը սկսվում է կրակի գիւտով և կենսական միջոցների, նիւթերի տեսակի աւելացմամբ, որոնք էին՝ զանազան ձկնեղէններ, խեցգետիններ, ջրակենցաղներ, երկակենցաղներ և այլն:

Վայրենիների կեանքում այս երկու նշանաւոր ֆակտորները կազմում էին մի ահագին պրօգրես, առաջադիմութիւն, որը որոշ չափով նուազեցնում էր բնութեան պատճառած ուժեղ ճնշման թափը մարդու վրա, նոյնպէս և տեղից և կլիմայից նրա կախման անհրաժեշտութիւնը: Եւ այդպէս՝ կենսական անհրաժեշտ միջոցների որոնումով մարդիկ հետզհետէ առաջ էին շարժվում գետերի եզերքներով և դանդաղ գաղթականութեամբ ցրըվում հեռաւոր կողմեր, տարածվելով ամբողջ երկրագնդի վրա: Այդ հանգամանքը ամրապնդվում է նրանով, որ ներկայումս երկրագնդի զանազան մասերում գտնվում են բազմաթիւ քարէ կոպիտ, անտաշ այնպիսի գործիքներ՝ պարզ, հասարակ կոնստրուկցիայով, որպիսիք գործածվում էին և են մինչև այժմ Աֆրիկայի և Աւստրալիայի որոշ վայրենի ցեղերի մէջ, որոնք տակաւին չեն անցկացրել քարէ դարաշրջանը: Նոր գաղթավայրերի բացած կենսական մթերքների նորանոր ասպարէզները վայրենիների մէջ ստեղծում էր ձգտումներ միշտ նորանոր գիւտեր անելու: Շփման միջոցով վառված կրակը անհագին բարիք էր նրանց համար: Օրվայ անհրաժեշտ սպառումից աւելացած ձկնեղէնի ոչնչացման, նեխման դէմ միակ փրկարար միջոցը հանդիսանում էր կրակը: Եւ երբ իբրև անհրաժեշտութեամբ գտնված էր առաջին զէնքը՝ դագանակը, մարդու կենսական նորագոյն միջոցներից մէկն էլ հանդիսանում է նաև որսը: Բացառապէս ձկնորսութեամբ կամ որսորդութեամբ զբաղվող ժողովուրդներ այդ շրջանում գոյութիւն չեն ունեցել, որովհետև թէ մէկի և թէ միւսի մշտական աջողութիւնը չէր ապահովված: Ընդհանրապէս այդ շրջանի միջին աստիճաններում մթերքների հայթայթման գործը դրված էր շատ երերուն դրութեան մէջ, որի շնորհիւ հէնց դեռ երկար ժամանակ իր գոյութիւնը պահպանում էր կաննիբալիզմը, մարդակերութիւնը:

Մեր ոչ-նորագոյն պատմագիրներից շատերը, երբ սկսում են նկարագրել Հայաստանի աշխարհագրական դիրքն ու նախապատմական ժողովրդի կենցաղը, առաջին պայմանն են համարում հայ ժողովրդին խաշնարած յայտարարել: Կարծես, Կապուտան և Սևանայ լճերի, Եփրատ ու Տիգրիս գետերի ափունքներում ցրված ժողովուրդը անպայման պիտի խաշնարած լինէր...

Այդ դարաշրջանի բարձր աստիճանը սկսվում է նետ ու աղեղի գիւտով, որի շնորհիւ որսը դուրս գալով պատահականութեան շրջանից՝ դառնում է ապրուստի համեմատաբար առաւել ապահով աղբիւր, իսկ որսորդութիւնը ընդունում կանոնաւոր աշխատանքի բնոյթ: Նետն ու աղեղը համեմատաբար բարդ գործիքներ են. նրանց գիւտը անշուշտ պայմանաւորված էր երկար ժամանակաշրջանում կուտակված փորձառութիւնների, ուղեղի հնարաւոր ճիգերի և նախորդ մի շարք գիւտերի հետ: Այն ցեղերը, որոնք արդէն զինված էին նետ ու աղեղով, նրանք հետզհետէ սկսում են նստակեաց կեանք վարել. նրանց մօտ գտնվում են քարեայ յղկված գործիքներ, փայտէ անօթներ, ձեռքի գործուածքներ, եղէգնից հիւսված զամբիւղներ, և նկատվում է կենսական մթերքների որոշ չափով կանոնաւոր արդիւնաբերութիւն: Հէնց նոյն շրջանում կրակն ու քարեայ յղկված կացինը հնարաւորութիւն են տալիս պատրաստել լաստեր ու նաւակներ, սիւներ և տախտակներ տնակների շինութեան համար: Այսպիսի դրութեան մէջ տակաւին ապրում են, օրինակ, Հիւսիս-Արևմտեան Ամերիկայի հնդիկները. նրանք գործածում են նետ ու աղեղ, սակայն ծանօթ չեն բրուտեղէնների հետ, որը, ըստ Մօրգանի, կազմում է դէպի բարբարոսութիւնը տանող անհրաժեշտ պայմանը: Վայրենու համար նետն ու աղեղը նոյնն է, ինչ բարբարոսի համար երկաթէ սուրը, իսկ քաղաքակրթւածի համար՝ հրացանը. դրանք բոլորն էլ պրոգրէսի դրդիչներն են, ասում է Ֆր. Էնգելսը:

Սուրխաթեան

(Կը շարունակվի)

մէջ. նա մի և կէս ամիս է, ինչ գործնականապէս գործադրվում է. այլես ինչպէ՞ս կարելի է դիտողութիւններ կամ կրճատումներ անել։ Ցանկալի է համարվում, որ ապագայում ժողովներ տեղի ունենան նախ քան ուսումնական տարվայ սկիզբը, մայիս ամսին, որը աւելի նպատակայարմար է։

Լ. Ճգնաւորեան պնդում է, որ ժողովը նախահաշիւ քննելու իրաւունք չունի։ Ծագում է աղմուկ։ Տեղի են ունենում կատակաբանութիւններ։ Ատենապետը դիմում է ներկայ եղող փաստաբաններին և խնդրում մեկնաբանութիւններ տալ։ Փաստաբանները յայտնում են դրական կարծիք։ Առաջնորդը բացատրութիւններ է տալիս։ Հարցը պարզված է համարվում։

Ս. Մալխասեան հարց է տալիս 300 ր. մասին, որ տրվում է երգեցողութեան ուսուցչին, խմբապետական պարապմունքների համար։ Արդեօք խումբն այսուհետև պիտի երգէ եկեղեցում. եթէ այո, ինքը ողջունում է հոգաբարձութեան այդ գեղեցիկ քայլը, իսկ եթէ չը պիտի երգէ, այն ժամանակ իր համար անհասկանալի է մնում այդ ծախսի նպատակը։

Ա. Աբեղեան հարց է տալիս, թէ ինչ հիման վրա վերատեսչին ռոճիկ է տրվում, քանի որ նա հոգաբարձու է, որպիսի պաշտօնը ձրիաբար է կատարվում։

Յ. Ալիխանեան խօսում է անյուսալի խոշոր վարձերի մասին և անցանկալի համարում մեծ գումարներ ապառիկ թողնելը։

Անանեան նկատում է, որ ծառայողների խոշոր շտատ ունենալուց յետոյ, դեռ և մեծ գումարներ ապառիկ են մնում։

Յ. Է. Ծուղուրեան գտնում է, որ մի քանի քարտուղարներ ունենալով դպրոցը, դեռ ևս վերատեսուչն էլ ունի իր անձնական քարտուղարը, որը, նրա կարծիքով, աւելորդ է։

Ա. Երզնկեան Ս. Մալխասեանի՝ աշակերտների եկեղեցում երգելու առաջարկը գտնում է հակամանկավարժական և ոչ ցանկալի։

Կ. Շիրինեան ասում է, որ մուտքերը սխալ են արձանագրված նախահաշւի մէջ և պէտք է մուծել զուտ մուտքը և ոչ թէ ենթադրական սպասելիքները։ Ցանկութիւն է յայտնում, որ կապալի սիստեմը մտցվի դպրոցական կալուածքների կառավարութեան գործում, որի շնորհիւ ծախսերը կը կրճատվեն։

Քննադատվում են նախահաշւի այլ և այլ կէտերը։

Գ. Խատիսեան կապալների յաւելումը գտնում է անգործնական։

Ա. Աւագեան ասում է, որ ապառիկների վերաբերմամբ հոգաբարձութիւնը ամեն տարի վստահացնում է պատգամաւորական ժողովին, թէ կը գանձվեն, սակայն ցաւօք նոյն դրութիւնն է շարունակվում։ Նկատում է, որ վերջին տարիների ընթացքում առ հասարակ կալուածքների գները բարձրանում են, սակայն Ներսիսեան դպրոցի կալուածքների կապալավարձերը չեն աւելանում։ Դատաստանական ծախքերից խուսափելու համար, նա նպատակայարմար է համարում, որ բոլոր կալուածքները կապալով տրվեն։

Մ. Ձմշկեան առաջարկում է դպրոցի բարձր դասարանների աշակերտների համար հիմնել եւրոպական լեզուների երեկոյեան դասընթացներ, Եւրոպա գնացողներին գործնականապէս այդ լեզուները ուսուցանելու համար։

Հոգաբարձութեան կողմից բացատրութիւններ է տալիս Լ. Տիգրանեան։ Ասում է, որ ոչ ոք դիտողութիւն չարեց ծախսերը կրճատելու նկատմամբ, այն ինչ ծախսերի չը կրճատվելու դիմաց՝ մուտքերը չեն աւելանում։ Դէֆիցիտներից խուսափելու համար, անհրաժեշտ է գտնում ծախսերը կրճատել, հակառակ դէպքում ակամայից պիտի պարտքերի քանակը շատանայ։ Նրա կարծիքով՝ հասոյթների քանակը տարէցտարի աւելանում է և ոչ նուազում, ինչպէս ասացին մի քանիսը։ Փաստեր է բերում, ապացուցելու համար որ ապառիկները հետզհետէ գանձվում են։

Շուկայի մասին, ասում է, որ նա, նիւթականի բացակայութեան պատճառով, ցայսօր չէ աւարտված, որի շնորհիւ նրանից սպասվող եկամուտները չեն ստացվում։ Բացատրում է, որ հնար եղածին չափով վարձագները աւելացվում են։ Հոգաբարձութեան կողմից լիազորված լինելով յայտարարում է, որ դէֆիցիտները ծածկվում են պարտքով, յոյս ունենալով, որ առանձինները ապագայում ստացվեն, որոնք և պարտքերը կը ծածկեն ժամանակով։

10 րոպէի ընդմիջումից յետոյ խօսում է Ա. Պապովեան, որը ասում է, որ, կանոնադրութեան 27-րդ յօդուածի համաձայն, չէ արգելվում տեսչի պաշտօն կատարող հոգաբարձուին ռոճիկ ստանալ։ Միաժամանակ շեշտում է, որ Յ. Խունունց տեսուչ չէ եղել, այլ եղել է տեսչի պաշտօնակատար։ Դէֆիցիտի առաջ գալը վերագրում է աննորմալ ժամանակներին, որը մի երջանիկ օր կը ծածկվի։

Նպաստամատոյցին տրված 13,000 րուբլին յետ դարձնելու խնդրի վերաբերմամբ, առաջնորդը ասում է, որ այդ գումարը չէ տրված փոխարինաբար, որպէսզի յետ դարձվի, այլ տրված է թշուառներին. եթէ վերադարձնելու խնդրին գանք, նախ պիտի վերադարձնել թշուառ թիւրքահայերի լումաները, որոնցից այսօր աղանացինները ամենավատթար վիճակի մէջն են գտնվում։

Կցում է, որ Նպաստամատոյց Յանձնաժողովի տրամադրութեան տակ եղած գումարները այժմ անցել են Վեհ. Կաթողիկոսին, որը այդ գումարով մտադիր է երկրագործական գործիքներ գնել տալ և բաժանել տնտեսապէս քայքայված գիւղացիութեանը, այլ և գիւղատնտեսական դըպրոց բանալ։ Գտնում է, որ այս խնդիրը թեմ. պատ. ժողովի իրաւասութիւնից վեր է։

Տեսչի պաշտօնակատար Յ. Խունունցը տալիս է լրացուցիչ բացատրութիւններ, գործավար պահելու, դասացուցակ և խումբ կազմելու գործերին յատկացված գումարների մասին։ Խօսում է նմանապէս Հաւլաբարի բաժանմունքից մայր դպրոցը անցած ուսուցիչների ռոճիկների յաւելումի պատճառների մասին։

Ս. Բաբախանեան նորից խօսում է դէֆիցիտների մասին, որ մէկ միլիոն կարողութիւն ունեցող մի հաստատութեան տարեկան եկամուտը հաւասարվում է 55,000 րուբլու։ Հոգաբարձութեան ակնկալութիւնները համարում է ոչ րէալ մէկից և ենթադրական նուիրատուութիւնները անգործնական։ Նրա ասելով՝ Ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչները ստանում են խոշոր ռոճիկներ, որի նմանը չը կայ մեր իրականութեան մէջ։ Նրա եզրակացութիւնները յանգում են այն բանին, որ պէտք է առ հասարակ ծախսերի կրճատումներ անել։

Կ. Շիրինեան շեշտում է, որ պարտքերի մասին թէ տեղեկագրի և թէ նախահաշւի մէջ ոչինչ չը կայ յիշված, հետևաբար և յայտնի չէ նրա քանակը ճշգրէն։

Կապալառուների սիստեմը նա ցանկալի է համարում և նորից պնդում է, որ զանազան փաստականութիւնները անտեղի են, քանի որ այլեայլ հեռատեսական ենթադրութիւններով նա յոյս ունի, թէ Նադիբեանի հողաբաժինների գները պիտի բարձրանան, որոնց գնողները նոյնպէս խեղճ ու կրակ արհեստաւորներ են։

Ս. Մալխասեան խօսում է ուսուցչական թոշակարկղի մասին։

Առաջարկում է շնորհակալութիւն յայտնել տեսչի պաշտօնակատար Յ. Խունունցին, որը իր ռոճիկը յատկացնում է դարձեալ դպրոցի կարիքներին, ծառայելով ձրիաբար։ Ժողովականները բուռն ծափահարութիւններով ընդունում են ճառախօսի առաջարկը։ Նմանապէս յարակցում է, որ ցանկալի է տեսնել Յ. Խունունցին դեռ երկար տարիներ դպրոցի տեսչի պաշտօնակատարի պաշտօնում։ (Ծափահարութիւններ)։

Ապա խօսում է Նադիբեանի հողաբաժինների մի մասի շուտափոյթ վաճառման օգտին։

Գտնում է ուսուցիչների ռոճիկների կըրճատման առաջարկը միանգամայն անցանկալի։

Յ. Ամիրխանեան Ա. Բաբախանեանին առարկութիւններ է անում։ Խօսում է նոյնպէս կապալառուների սիստեմի գործադրութեան դէմ։

Ներսիսեան դպրոցի դասատու Ա. Աբեղեան խօսում է ռոճիկների կրճատման դէմ և օրինակներ է առաջ բերում Ճեմարանը, Երևանի Թեմական դպրոցը, որոնց ուսուցիչները, իր ասելով, աւելի շատ են ստանում, որովհետև նրանց աւելի դասագներ են տրվում։

Հոգաբարձու Լ. Տիգրանեան խօսում է դէֆիցիտի մասին և ասում, որ առաջիկայ տարիների ընթացքում այդ դէֆիցիտները մասամբ կարելի է քչացնել, որովհետև ծախսերը կը կրճատվեն։ Օրինակ է բերում ուսուցչական գանձարկղին տրվող տարեկան 3,000 ր., որին 5 տարուց յետոյ այլես կը դադարեցվի այդ նպաստի տալը։

Սամ. Ցարուքիւնեան վիճաբանութիւնները դէֆիցիտի մասին ժամավաճառութիւն է համարում, փոխանակ որոշ և գործնական առաջարկութիւններ անելու։

Հնարաւոր չէ համարում, որ Ներսիսեան դպրոցի ծախքը մուտքից աւելի լինի։

Ցանկանում է, որ հոգաբարձութեան հետ միասին դէֆիցիտները ծածկելու համար միջոցներ գտնող մի մարմին ընտրի պատգամաւորական ժողովը, որը զբաղվի այդ խնդրի ուսումնասիրութեամբ։ Ճառախօսն իր ասածները ձևակերպում է.

«Հաւանութիւն տալով 1910/11 ուսումն. տարվայ նախահաշւին, թեմ. պատգամաւորական ժողովը պարտաւորեցնում է հոգաբարձութեան՝ կազմել մի մանրամասն և պատճառաբանեալ զեկուցագիր, դէֆիցիտների հարցի բազմակողմանի ուսումնասիրութեան և նրանց հանգուցման միջոցների մասին և այդ զեկուցագիրը ներկայացնել հետևեալ պատգամաւորական ժողովին, որ ցանկալի է գումարել մայիսի վերջերին»։

Սոյն բանաձևը քուէարկվելով՝ անցաւ ձայների մեծամասնութեամբ։

Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը նորից հարց է յարուցանում Նպաստամատոյց Յանձնաժողովին տրված 13,000 րուբլու մասին և խնդրում է Թեմական պատգամաւորական ժողովի սանկցիան, որպէսզի, իր դիմումին միացնելով, ներկայացնի Վեհ. Կաթողիկոսին և խնդրի վերադարձնել հոգաբարձութեանը այդ գումարը։ Հոգաբարձութեան ասելով, այդ գումարը վերցված է անձեռնմխելի գումարներից, հետևաբար և պէտք է իր տեղը դնել։

Թեմակալ առաջնորդը առարկում է հոգաբարձութեանը և պնդում, որ նախ այդ գումարը տրված է որպէս նուէր թշուառներին, իսկ նուէրները յետ չեն պահանջվում առհասարակ, և երկրորդ՝ որ հոգաբարձութիւնը ոչ մի կերպ չէ կարող ապացուցել, որ այդ 13,000 րուբլին վերցված է անձեռնմխելի գումարներից։ Բացի այդ, Գարեգին արքեպիսկոպոսը յիշեցնում է, որ այդ հարցի քննութիւնը օրակարգի մէջ չէ մտած, հետևաբար և իրաւունք չունեն քուէարկելու, մանաւանդ որ նուէրը եղել է հանգուցեալ Մկրտիչ կաթողիկոսի կոնդակի համաձայն, որը պէտք է սրբութեամբ կատարել։

Լ. Ճգնաւորեան և Յարութիւն ք. Ծուղուրեան քանիցս խօսք առնելով միսնում են թեմական առաջնորդի արտայայտած մտքերին։

Բարձրանում է անասելի ժխոր։ Շատերը դէմ են այդ խնդրի քուէարկման, իսկ մի քանիսն էլ կողմնակից։ Ատենապետը ապարդիւն զանգահարում է։ Վիճաբանութիւնը այն աստիճան սուր կերպարանք է ստանում, որ առաջնորդը նախագահական իշխանութեամբ արգելում է այդ հարցի քուէարկումը։ Կրքերը ծայր են տալիս, և ժողովը ինքն ըստ ինքեան խանգարվում է։ Սկսվում են մասնաւոր վիճաբանութիւններ։ Ատենապետը ժողովը յայտարարում է փակված։ Պատգամաւորներից շատերը դուրս են գնում դահլիճից։

Ժողովը փակվում է գիշերվայ ժամը 12-ին։

Առաջնորդի veto-ից առաջ, ատենապետը կարդում է և ուզում քուէարկել մի քանի որոշումներ, ձևակերպված համառօտ կերպով, բայց յետադայում առաջ եկած աղմուկի պատճառով թէ դրանց ընթերցումը և թէ քուէարկումը մնում է անորոշ։

Վերջին ժողովի օրակարգն է՝ ուսումնական խորհրդի հաշւետուութիւնը, Ներսիսեան դպրոցի 6 հոգաբարձուների, վերաստուգիչ յանձնաժողովի, Թեմական խորհրդի և վերոյիշեալ մարմինների անձնափոխանորդների ընտրութիւնները։

Նկատենք, որ չարաբաստիկ 13,000 րուբլին հոգաբարձութեանը վերադարձնելու դէմ խօսողների հասցէին, հոգաբարձութեան անդամներից ոմանք գործ են ածում սուր դարձուածքներ և նկատողութիւններ։

Թեմակալ առաջնորդը նրանց կարգի է հրաւիրում և արգելում է անտեղի նկատողութիւններ անելը։

Յար. Գասպարեան

ՀԱՅ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Յակոբ Գենջեանը «Մշակի» № 222-ի իր «Գծեր, ներկերում» հայ պրոֆէսիոնալ գրողների բացակայութիւնը բացատրում է նրանով, որ հայ իրականութիւնը համապատասխան վարձատրել չէ կարողանում իր գրողներին, նիւթականի բացակայութիւնը գրողների համար առաջ է բերում վերջիններիս բացակայութիւնը նոյնպէս։ Այս կարծիքը, կարծում ենք, շատ սխալ է։

Յ. Գենջեանի դրած խնդիրը առաջին անգամը չէ որ ծեծվում է հայ գրական ասպարէզում. շատերը շատ անգամ խօսել են այս մասին, բայց շատ քչերն են հարցի լուծումը տարել մինչև իր վերջը։ Ինչով, իսկապէս, բացատրել այն ինդիֆերենտ վերաբերմունքը, որ հայ համայնքը ունի դէպի իր մայրենի գրականութիւնը։ Պատճառը, կարծում ենք, շատ պարզ կը լինի, եթէ մի հայեացք գցենք այն օբեկտիվ պայմանների վրա, որ ստեղծել է արդի հասարակական կեանքը, և որոնք առաջադրում են այս կամ այն մտաւոր պահանջները։ Հէնց այստեղ նկատենք, որ հայ պրոֆէսիոնալ գրողներ առաջ չեն գալ, և հասարակութիւնը միշտ ինդիֆերենտ կը լինի դէպի գրականութիւնը, մինչև որ ասպարէզ գան այնպիսի գրողներ, որոնք կարող կը լինեն բաւարարել հասարակութեան մտաւոր պահանջները։ Հայ պրոֆէսիոնալ գրողների բացակայութիւնը կամ ներկայութիւնը պայմանաւորվում է հասարակական որոշ պահանջով. սա քաղաքատնտեսութեան որոշ օրէնքն է, որ յարմարվում է այստեղ ևս և կարող է դրված հարցի լուծումը տալ։ 1903—7 տարիներին համայն Ռուսաստանը ողողված էր քաղաքական, հասարակական և տնտեսական բնոյթ կրող գրականութեամբ. հասարակութիւնը աքանչելի ագահութեամբ կարդում և գնում էր այդ գրականութիւնը, սքանչելի ագահութեամբ կարդացվում էին և մինչև հիմա էլ կարդացվում են (թէպէտ և ոչ այն չափով. և սա կրկին բացատրվում է նրանով, որ մտքերի և պահանջների մէջ առաջ է եկել մի ուրիշ րէակցիա) Չեխովի, Անդրէևի և ուրիշների գրուածքները։ Ունեցել ենք որևիցէ Չեխով, ունեցել ենք որևիցէ Անդրէև, ի հարկէ, ոչ նրանց տաղանդով, այլ նրանց ուղղութեամբ։ Ունեցել ենք որևիցէ մի գրող, որ գրէր վերջիններ և գրէր ժամանակակից ամբոխի հոգեբանական կեանքը, իղձերը, տենչերը։

Չեխովների փոխարէն մենք ունեցել ենք այնպիսի գրողներ, որ իրանց հայ բլբուլով, վանեցու կծով ու կրակով ժողովրդի՝ բառի բուն նշանակութեամբ՝ զահլէն են տարել։

Այդ գրողները կարող էին պահվել ժամանակաւորապէս որոշ խմբակի ազդեցութեամբ, խմբակ, որ որոշ ժամանակ կարողացաւ ծանել հայ հասարակութեան ուշադրութիւնը և միտքը և դնել նրան ուրիշ ուղիի վրա։ Բացի այդ, այդպիսիները պահվում էին, եթէ կարելի է այսպէս անուանել, ընտիր ինտելիգենցիայի կողմից, իսկ գրականութիւնը, գրողները իրանց նիւթականը ստանում են առհասարակ բուրժուազիայից, այն էլ լայնատարած մանր բուրժուազիայից, սրա ինտելիգենցիայից։

Պարզելով մեր միտքը, կրկնում ենք, որ մինչև այժմս չենք ունեցել այնպիսի գրողներ, որոնք կարողանային այժմեան հայ հասարակութեան լայն մասսաների հոգեբանական առօրեայ կեանքը նկարագրել։ Չենք ունեցել Չեխովներ և այլն...

Կրկնում ենք, հայ գրականութիւնը բարձրացած կը լինէր, եթէ մենք ունենայինք անկեղծ ազդվածներ Դոստոեվսկիից, հետևողներ ունենայինք Չեխովներին, Անդրէևներին, որովհետև սրանց արծարծած խնդիրներն են, որ մօտիկ կապված են մեր այժմեան հասարակութեան պահանջների հետ։ Արդի հասարակական-քաղաքական և տնտեսական պայմանները կապել են հայ ժողովուրդը միջազգային կեանքի հետ. հայ մասսայի, մանր բուրժուազիայի և ինտելիգենցիայի պահանջները այն չեն, ինչ նրանց՝ մատակարարում են սուգն ու կոծը։ Մեզ հարկաւոր են առօրեայ կեանքը նկարագրող գրողներ. մեր հասարակութիւնը կարդում է այլազգի գրողներին, որովհետև նա այնտեղ գտնում է իր պահանջածը. իսկ հայ գրողների մօտ նա չէ գտնում. փոխվել են և հայկական բլբուլները, հայկական աչերը. արդի հասարակական-տնտեսական պայմանները հայ քնարից պահանջում են միջազգային բնոյթ, վառված՝ միջազգային կեանքով, կրակով։ Սպեցիֆիկ ազգային քնարը այժմեան դաբերում շատ դժուարութեամբ կարող է ապրել, մանաւանդ որ այդ քնարը հիւսված է ոչ այնքան վեհերի, ըստ մեծի մասամբ անճառունի։

Յովս. Տէր-Վարդանեան

ԽԻՂՃԻ ԽԱՍՏԱՆՔԸ

(Ս. Ա. Մուրոմցևի մահը)

III*)

Մուրոմցեւ բաժանվելով համալսարանից՝ շարունակում էր իր սերտ կապերը ամուր և հաստատուն պահել բարձրագոյն դպրոցի հետ։ Միաժամանակ նա անդամագրվում է իրաւաբանների խորհրդին, իսկ իր գիտնական աշխատանքները առաջ էին մղվում աւելի մեծ թափով, աւելի մեծ էներգիայով։ Եւ այդ սիզիֆային աշխատանքի հետևանքը լինում է այն, որ նա սկսում է մէկը միւսի ետևից լոյս ընծայել մի շարք կապիտալ գրքեր, որոնց եթէ խրոնոլոգիական կարգով դասաւորելու լինենք, կը ստանանք հետևեալ պատկերը. «Опредѣленіе и основное раздѣленіе права», «Гражданское право древняго Рима», «Что такое догма?», «Рецепція римскаго права на западѣ» և այլն։ Բացի այդ, նա ունի գրած մի շարք յօդուածներ իրաւաբանական և հրապարակախօսական հարցերին վերաբերեալ։ Նրա թէ ճառերը և թէ յօդուածները լոյս են տեսել գլխաւորապէս «Юридическій Вѣстникъ», «Порядокъ» և «Русскія Вѣдомости» օրգաններում։ Հանգուցեալը որոշել էր իր ցաք ու ցրիւ եկած յօդուածները ի մի հաւաքել և լոյս ընծայել առանձին գրքերով. նա միայն կարողացել է 2 պրակ լոյս ընծայել, իսկ մնացած 5 պրակի մասին մնում է լուրջ մտածել և հրատարակել մօտ ապագայում։

— Իմ վերջին մեծ աշխատութիւնս աւարտելու համար հարկաւոր է ինձ 2 տարի ևս ապրել, իսկ այնուհետև կարող եմ մեռնել,—ասել է հանգուցեալը իր ընտանեկան նեղ շրջանում իր մահից 2 օր առաջ միայն։

Իսկ 2 տարվայ փոխարէն նա միայն 2 օր ապրեց։

Նա իր աշխատութիւնների մէջ խոր անալիզի ենթարկելով վիճաբանութեան կարօտ ուրիշ պրակտիկայի այս կամ այն կողմը, Մուրոմցեւը միշտ կարողանում էր ջախջախիչ փաստերով և գիտութեան վերջին խօսքով ապացուցել իր ասածները, ցոյց տալ իր հակառակորդների մտաւոր թուլութիւնն ու սնանկութիւնը։ Նա այն միտքն է ապացուցում, որ իրաւունքի գաղափարը սերտ կերպով կապված պիտի լինի կեանքի հետ. առանց դրան իրաւունքը հաւասար է զերոյի։

Մուրոմցեւի պլիւսներից մէկն էլ կայանում է նրանում, որ նա դարձաւ նաև իր մեծ ուսուցչի՝ Դիրինգի գաղափարների քարոզիչը ռուս հասարակութեան մէջ, ինչպէս պրոֆ. Շերշենևիչն է ասում իր յօդուածի մէջ՝ նուիրած հանգուցեալին։

«Մոսկվայի համալսարանը՝ յանձին Ս. Ա. Մուրոմցեւի՝ անփոխարինելի կորուստ է կրում։ Քաղաքացիական իրաւունքի որևէ պրոֆեսորի փոխարէն կարելի է ընտրել կամ նշանակել մի ուրիշին. բայց և այնպէս Ս. Ա. Մուրոմցեւի տեղը կը մնայ թափուր»—վերջացնում է իր գեղեցիկ յօդուածը պրոֆ. Շերշենևիչ։

Որ Ս. Մուրոմցեւի գրքերը դեռ չեն կորցրել իրանց թարմութիւնը՝ երևում է նրանից, որ, վերջերս նոյնիսկ, մի շարք ականաւոր պրոֆեսորներ, իրանց դասախօսութիւնների մէջ, յաճախ կանգ են առնում հանգուցեալի մատուցած խոշոր ծառայութեան վրա՝ ընդունելով նրա թեզիսների մի խոշոր մասը՝ առանց առարկութեան, առանց վիճաբանութեան։

Գործունէութեան այդ շրջանում յիշատակութեան արժանի է նաև Մուրոմցեւի խաղացած անզգին դերը Մոսկվայի իրաւաբանական ընկերութեան մէջ։ Նա ամբողջ 25 երկար ու ձիգ տարիներ վարել է այդ ընկերութեան նախագահի պատասխանատու, ծանր և դժուարին պաշտօնը. նա, այսպէս ասած, այդ ընկերութեան հոգին է եղել, և առանց Մուրոմցեւի նա մնած տալը կարող էր ներկայացնել իրանից։ Բայց ճակատագիրն այլ կերպ է սահմանում, վրա են հասնում պուշկինեան տօնակատարութիւնները, և հանգուցեալը, իբրև նախագահ, ընկերութեան անունից ողջունում է Պուշկինի ծննդեան 100-ամեակը այնպիսի դարձուածքներով, որ՝ կառավարութեան ներկայացուցչի զեկուցման հիման վրա՝ լուսաւորութեան մինիստրը փակում է այդ խոշոր հիմնարկութիւնը, որի կատարած կուլտուրական դերը այնքան մեծ, այնքան պատմական, այնքան հանրօգուտ և ակներև է եղել իրաւաբանների համար։

Ապա նա երկար տարիներ խմբագրել է «Юридич. Вѣстникъ» օրգանը՝ սկսած 1879 թ. մինչև 1892 թւականը։

Այսպիսով Մուրոմցեւի առաջ փակվում է գործունէութեան մի նոր ասպարէզ ևս։

IV

Բայց առաջ անցնենք։

Մուրոմցեւը նախագահ էր ոչ միայն զանազան ընկերութիւնների և կուլտուրական հաստատութիւնների, այլ և երկրի ամենախոշոր օրգանի՝ պարլամենտի։

Յայտնի է, որ նա առաջին Դումայի ընտրութիւնների ժամանակ դեպուտատ ընտրվեց Մոսկվայի կողմից։ Դեռ դեպուտատները Դումա չը գնացած՝ նա փաստօրէն նախագահ էր ընտրված։ Միակ յարմարագոյն անձը այդ մեծ և պատասխանատու պաշտօնի համար, միակ թեկնածուն Մուրոմցեւն էր։ Նրա անցեալ փառաւոր գործունէութիւնը գեղեցիկ ապացոյց էր այդ բանին։ Եւ այս բոլորից յետոյ զարմանալի չէ, որ Դումայի 436 անդամներից 426 հոգի թերթիկներով առաջ են քաշում նրա թեկնածութիւնը, իսկ Դ. Պետրունկեվիչ բարձրանում է իր տեղից և յայտարարում, որ աւելորդ է քուէարկութեան դիմելը, որովհետև միակ թեկնածուն Մուրոմցեւն է։ Դուման, համաձայնելով նրա խօսքերի հետ, Մուրոմցեւին իր նախագահ է ընտրում միաձայն։

Նա արժանի էր այդ պատուին, որքան էլ մենք բաժանելիս չը լինենք նրա կադետական քաղաքական հայեացքները։

Յիշում եմ, ընթերցող, նրա ճառ-շնորհակալութիւնը՝ ուղղած Դումայի անդամներին։

Նա անդադար կոչ էր անում աշխատել, նա շարունակ շեշտում էր, որ իրանք կոչված են մեծ գործի համար, իսկ մեծ գործը պահանջում է նաև մեծ աշխատանք, մեծ զոհաբերութիւն։ Եւ առաջին օրինակը հանդիսանում էր ինքը՝ մինչև գիշերվայ 2—3 ժամը աշխատելով իր կաբինետում, Զմերային պալատի Սպիտակ դահլիճում։ Նա աշխատանքի կատարեալ մարմնացումն էր ներկայացնում իրանից։

Իսկ թէ նա ինչ ուղղութիւն և տոն էր տալիս Դումայի նիստերին, դա ևս յայտնի է ամենքին։

Նա իբրև նախագահ յայտնի էր որպէս կօրրեկտ, ակկուրատ, անաչառ անձնաւորութիւն։ Նա յարգելով և պաշտպանելով իր քաղաքական համոզմունքները՝ յարգում էր միաժամանակ նաև իր հակառակորդին. նա միանգամայն զերծ էր նեղ կուսակցական, թայֆայական ոգուց։ Նա գիտէր գնահատել անհատականութիւնը, գիտէր յարգել անհատին։

Ցոյց տալու համար, որ նա որպէս նախագահ միակն էր ոչ միայն Ռուսաստանում, այլև Եւրոպայում, բաւական է յիշել Միացեալ-Նահանգների պրեզիդենտի պրետենդենտ Բրայանին, որը 1906 թ. գալով Պետերբուրգ և ներկայ լինելով Դումայի նիստերին՝ հիացմունքով բացագանչել է. «Ես եղել եմ երկրագնդի բոլոր պարլամենտներում, բայց այսպիսի նախագահ չեմ տեսել»։ Բրայանը մինչև իսկ Մուրոմցեւին աւելի բարձր է դասում հռչակաւոր Բրիսսօն, Դեշանել և Բալֆուրայ նախագահներից։

Աջակողմեաններն անգամ չեն ուրանում, որ Մուրոմցեւը անպայման տաղանդաւոր, խոշոր նախագահ է եղել. բաւական է յիշել մինչև ուղն ու ծուծը բիւրոկրատ, յայտնի աջակողմեան պրոֆ. Վեազիգինին, որն ասել է, որ այժմեան դումայական ինցիդենտներն ու սկանդալները, պուրիշկեւիչեան ցինիկ և վօլգար շահատակութիւնները չէին լինի, եթէ նախագահը Մուրոմցեւը լինէր։

Այո, դումայական այդ բոլոր սկանդալները տեղի ունենալ չէին կարող, եթէ Դումայի այժմեան նախագահները Մուրոմցեւի նման մեծութիւններ ներկայացնէին իրանից։

Բայց այստեղ չենք կարող չը յիշատակել մի քանի պատմական դէպքեր առաջին Դումայի կեանքից։

Յիշեցէք Դումայի մայիսի 13-ին կայացրած որոշումը, որով անվստահութիւն յայտնելով մինիստրութեան՝ նրա անյապաղ հրաժարումն էր պահանջում, կամ գեներալ Պաւլովի արտաքսումը Դումայից։ Ոչ պակաս ուշագրաւ է նաև յուլիսի 6-ի գի-

*) Տես «Մշակ» № 226.

մումը ժողովրդին, իսկ նոյն ամսի 9-ին, 3 օրից յետոյ, ռուսական առաջին պարլամենտը յայտարարվեց արձակված։

Նա աւելի ժողովրդականացաւ, երբ վըբորգեան կոչը ստորագրելու համար միւսցածների հետ միասին 3 ամիս բանտ նստեց։

V

Եւ վերջապէս Մուրոմցեվ յայտնի էր որպէս հասարակական գործիչ բառիս ամենաընդարձակ իմաստով։ Դժուար թէ ռուս կեանքի մէջ տեղի ունեցած լինի մի երեւոյթ, որին նա արձագանք տուած չը լինէր։ Նա ռուս ժողովրդի կարիքների, նրա տենչերի և ցանկութիւնների հարազատ թարգմանն է եղել, նրա անկեղծ արտայայտիչն ու բարեկամը հանդիսացել։ Ի բնէ լինելով հասարակ և պարզ մարդ, նա դեմոկրատ էր ամենքի հետ։ Նրա հետ զրուցելիս մեծ բաւականութիւն էիր զգում ինքդ։

Իբրև խոշոր ցիվիլիստ և մեծ պատրաստականութեան տէր անձն՝ Մուրոմցեվ յայտնի էր նաև իբրև մեծ էրուդիցիայի տիրապետող անձնաւորութիւն իրաւաբանական գիտութիւնների մէջ ընդհանրապէս և քաղաքացիական իրաւունքի մէջ մասնաւորապէս։ Եւ որպէս այդպիսին՝ նա մեծ աւտորիտետ ունէր մանաւանդ քաղ. դումայի մէջ, ուր իրաւաբանական աստառ ունեցող մի շարք կնճռոտ խնդիրներ լուծվում էին գրեթէ Մուրոմցեվի ամենամօտ մասնակցութեամբ և աջակցութեամբ։ Բաւական է յիշել քաղաքի վէճը ձիաքարշի, գազային գործարանի և այլ ընկերութիւնների հետ։ Նրա իրաւաբանական օգնութեանը դիմում էին նաև շատ հաստատութիւններ և մասնաւոր անձինք և այլն և այլն...

Ապա Մուրոմցեվ ամբողջ 16 տարի քաղաքաձայնաւոր է եղել. նա յայտնի էր նաև իբրև զեմսկի գործիչ։ Զանազան ժամանակներում վարել է նախագահի և այլ պատասխանատու պաշտօններ բազմաթիւ հիմնարկութիւնների մէջ. նա ամեն տեղ էլ աչքի է ընկել իր աննկուն եռանդով, իր կամքի տոկունութեամբ, իր երկաթէ տրամաբանութեամբ, իսկ որպէս անհատ՝ յայտնի էր իր շիտակութեամբ, ազնուութեամբ և բարեխղճութեամբ։ Նա ուղղակի եզակի է եղել հասարակական կեանքում։

Բայց բաւական է. այստեղ վերջ դնենք նրա curriculum vitae-ին։ Նրա կեանքը այնքան հարուստ և բեղմնաւոր է եղել, որ անկարելի է նրա բազմաբովանդակ պատկերը պարփակել լրագրական մի յօդուածի մէջ։

Յիշենք միայն, որ նրա վաղաժամ մահը խորապէս ցնցեց Ռուսաստանի մտածող տարրերին, հասարակութեան լաւագոյն խաւերին։ Եւ այդ թանգագին կորուստը, այդ անգուգական մահն այսօր անկեղծօրէն ողբում է լայնածաւալ Ռուսաստանը։

Կորուստը անփոխարինելի, անվարձատրելի է. նրա տեղը դեռ երկար ժամանակ թափուր կը մնայ երկրի լճացած կեանքում։

Մի ժամանակ բանաստեղծը Պուշկինի մասին ասել է, „Его, какъ первую любовь Россіи сердце не забудетъ". Այժմ այդ նոյն խօսքերը կարելի է ասել Մուրոմցեվի կեանքի և գործունէութեան մասին։ Կամ ինչպէս Ռոդիչեւն է ասում. «Մեռաւ Մուրոմցեվը, բայց կենդանի է նրա ոգին։ Այդպիսի կեանքով, այդպիսի քաջագործութիւններով կը կենդանանայ ժողովրդի հոգին։ Այդ հոգին ապրում է, ինչպէս նաև ապրում է ազատութիւնը»։

Այժմեանից ստացվում են մեծ քանակութեամբ ցաւակցական հեռագիրներ, իսկ պսակներին թիւ ու համար չը կայ։

Մուրոմցեվի թաղումը, որ հասարակական բնոյթ է կրելու, կը կայանայ ամսիս 7-ին։

Ոսկու-Զօն

Մոսկվա, 5 հոկտեմբերի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Թիֆլիսի նահանգի վերաբերմամբ ծախքերի զեմստվային նախահաշիւը առաջիկայ եռամեակի համար աւարտված է և Թիֆլիսի նահանգապետը ներկայացրել է Կովկասի Փոխարքայի դիւանատանը Փոխարքայի խորհրդի քննութեանը յանձնելու համար։ Այդ նախահաշւով նահանգի ամենամեայ ծախքը կազմում է 476,000 րուբլի 66 կ., իսկ ամբողջ եռամեակի ընթացքում—1.428,002 րուբլի, որից 1.007,000 րուբլին ընկնում է շինարարութեան վրա 43,938 րուբլին անասնաբուժական մասի և 4,500 ր. ճանապարհների վրա և այլն։

◆ Բժշկական Ընկերութեան նիստը նշանակված է հոկտ. 16-ին, ուր դարձեալ կը զեկուցվեն «606» դեղի գործադրութեան նորանոր հետևանքների մասին։

◆ Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ անդրկովկասեան երկաթուղիների կայարաններում չը կան սառցարաններ թարմ ձուկը պահելու համար մինչև բեռնաւորելը, իսկ ձուկ փոխադրող վագոնները բոլորովին յարմարեցված չեն այդ նպատակի համար, որի պատճառով ձուկ փոխադրելու գործը մի շարք դժուարութիւնների հետ է կապված լինում, կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը յարաբերութեան մէջ մտաւ անդրկովկասեան երկաթուղիների վարչութեան հետ ձուկ փոխադրող յատուկ սառցարան-վագոններ հաստատելու, նոյնպէս և Հաջիկաբուլ կայարանում սառցարաններ հիմնելու մասին։ Այս բանին երկաթուղիների կառավարիչ գ.-մ. Նէյգեբաուէրը պատասխանեց, որ յիշեալ սառցարաններ հիմնելը ահագին ծախքեր կը պահանջէ, այնպէս որ աւելի նպատակայարմար է միրգ փոխադրող վագոնների մէջ հարկաւոր քանակութեամբ սառոյց պահել և այդ վագոններով փոխադրել թարմ ձուկը։ Բայց որովհետև Հաջիկաբուլ կայարանում, իբրև կենտրոն, հարկաւոր քանակութեամբ անհնարին է սառոյց ձեռք բերել վերոյիշեալ վագոնների համար, ուստի, կառավարչի կարծիքով, անհրաժեշտ է Բագու կայարանում ևս հիմնել սառոյց պատրաստելու նոր արհեստանոց։ Այս միջնորդութեան իրագործումը գտնելով վերին աստիճանի կարևոր՝ գործի համար, կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը դիմել է արքունական երկաթուղիների կառավարիչ Դ. Կօզլօվին խնդրելով շուտափոյթ բաւարարութիւն տալ այդ միջնորդութեանը։

◆ Երիտասարդ զինւորացուներին ծառայութեան կանչելու գործողութիւնները վաղը կը սկսվեն ցուցակների ստուգութեամբ. հետևեալ օրը, հոկտ. 16-ին, տեղի կունենայ վիճակահանութիւն, իսկ 17—25-ը կը լինի բժշկական քննութիւնը։ Երդումը նշանակված է հոկտ. 23-ին։ Քաղաքային մարմնի կողմից նահանգապետը նշանակեց Սարգսեանին։

◆ Երէկվանից քաղաքային սանիտարական մարմինը Սօլդատսկի բազարում, Ներսիսեան դպրոցի շէնութեան մէջ, բացեց 7 ամսով միկրոսկոպիկ կայան խոզերի միսը քննելու համար։

◆ Բակտէրիոլոգիական քննութիւնը պարզեց, որ անցեալ օրը հաղորդված այն լուրը՝ թէ Սվետոպոլկ-Միրսկու փողոցում խոլերայով հիւանդացաւ Մարիա Լեբեդինսկայան՝ բնաւ խոլերա չէ եղել։

◆ Չը յարգվեց վրաց ազնուականութեան գիմնազիայի վարչութեան յարուցած միջնորդութիւնը՝ բանալ կովկ. ուսում. շրջանի հոգաբարձուի կարգադրութեամբ փակված յիշեալ գիմնազիայի 7-րդ դասարանը։

◆ Արքունական թատրոնի օպէրային խմբի արտիստուհի Վիկշէմսկայան առողջացաւ և հաւանօրէն այս օրերս կը շարունակէ երգել։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը առաջարկութիւն ստացաւ Ամերիկայից, մի ֆիրմայի կառավարիչ Քալանթարեանից, գործածել լուսաւորութեան համար բնական գազ, որ անհամեմատ էժան կը նստի։

◆ Մեզ խնդրում են տպել, որ «Պատանի» գրական ժողովածուն արդէն մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի, որի մասին կը յայտարարվի առանձին։

◆ Վրիպակ.—«Մշակի» № 215-ի վերջին երեսում տպված է մի յօդուած «Գովելի օրինակ» վերնագրով, որի մէջ յիշատակված հանգուցեալի ազգը սխալմամբ լոյս է տեսել «Սուզանեան», փոխանակ լինելու «Սուսանեան»։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Թիֆլիսի նահանգապետը 200-ական ր. տուգանքի ենթարկեց Նիկ. Մացլեվին և Նիկ. Կուչուխիձէին առանց հիմնական պատճառի ղոնապան Կարապետ Դաւթեանին և ոստիկանութեան պաշտօնեաներին վիրաւորելուն համար։ Նոյնպէս տուգանքի են ենթարկվում Արշակ Մարտիրոսեանը և Մուշեղ Շարբատովը ոստիկաններին վիրաւորելուն համար։

◆ Հոկտեմբերի 12-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին, Մուշտայիդ այգում մի ոստիկան հիւանդանոց տարաւ կորբօլեան թթուտ խմած ղազախեցի Արամայիս Սահակեանին, 17 տարեկան, որը և մեռաւ։

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

◆ Եգիպտոսի Հայոց Բարեգ. Ընդհ. Միութիւնը լսելով Մուշի և Սասունի գիւղացիներուն խղճալի վիճակը, որուն մասին Անդրանիկ դիմում ըրած էր Պօլսոյ փաշայի և օսմ. երեսփոխան Գեղամ էֆ. ևս անձամբ մանրամասն տեղեկութիւններ տուած էր Միութեան ատենադպիրին Պոլիս գտնուած միջոցին, մտադիր է 200 անգլ. ոսկի ղրկել Տարօն՝ առաջնորդ Խորախնեան եպիսկոպոսի յատուկ յանձնախումբի մը միջոցով եզ և սերմնացու գնելով, ամենակարօտ հողագործներու բաշխելու բացորոշ հրահանգներով։

◆ Զօբ-Մարզուանի մէջ նոյն Միութիւնը իր պատուիրակներուն միջոցաւ 34 դէօնիւմ հող գնած էր Քէլէկեան որբանոցին համար, 20 դէօնիւմ ևս տեղւոյն ազգայիններէն Տ. Բէլթէկեան նուիրած է Միութեան։ Այդ Միրի հողերուն յարդարման և այլ սեփականացման յարակից աշխատութիւնները յառաջ կը տարուին՝ որբանոցի շինութեան խնամակալութեան ջանքերուն շնորհիւ։ Միւս կողմէ կը լսենք, թէ որբանոցի շէնքին կառուցման նուազագոյն ծախք հաշուուած է 1700—1800 անգլ. ոսկի, ինչպէս բացատրած են պատուիրակները իրենց տեղեկագրին մէջ և ինչպէս ծանօթ ճարտարապետ Կարօ Պալեան հաստատած է իր պատրաստած յայտագրին մէջ։ Արդ, Քէլէկեան-խանի նուիրատուութիւնը 1000 ոսկի ըլլալով՝ որուն մէկ մասը ծախսուած է հողին գնման և այլ աշխատութեանց՝ այս պայմաններուն մէջ, կեդր. ժողովը յարմար տեսած է առ այժմ առկախել շէնքին կառուցումը, աշնան, անդամներուն վերադարձին, որոշման մը յանգելու համար այս մասին։

◆ Նիւ-Եօրքի մեծահարուստ ազգայիններէն Կիւլպէնկեան եղբարք 1,500 ֆրանկ մուտքի տուրքով անդամակցած են Եգիպտ. Հայ. Բարեգ. Ընդհ. Միութեան։

(«Լուս.-Արև»)

◆ Վահան Մալէզեան Պօլիս գտնուած միջոցին՝ դատական մինիստրութենէն պաշտօն տրուած է իրեն Եգիպտոսի խառն դատարաններու կազմակերպութեան մասին թիւրքերէն տեղեկագիր մը պատրաստելու։

(«Դաշինք»)

◆ Մարաշէ Սմբատ էֆ. Բիւրատ գիր մը գրելով պատրիարքարան շատ տխուր կերպով կը նկարագրէ որբերու և այրիներու վիճակը։ Կըսէ, թէ 2,000 թշուառ այրիներ և բաւական որբեր կան անօգնական և անպատսպար, որոնց համար պէտք է փութով նպաստ հասցնել։ Մարաշի որբանոցը իր մաքրութեամբ և կանոնաւորութեամբ աւելի լաւ է, քան Այնթապինը։ Եթէ որբանոցները մատակարարելու համար դրամ չղրկուի, գերման և անգլիական որբանոցները պիտի յափշտակեն մեր որբերը, որոնց վիճակը արդէն յայտնի է։ Անոնք կրօնացնելու վրայ են իրենց ազգութիւնը, կրօնքը և ընտանիքը։ Բիւրատ էֆ. ասկէ զատ կառաջարկէ, որ վարչ. պատուիրակ Սարգիս էֆ. Սուէնի առաջարկները նկատի առնուին իբր հիմնական կէտեր և կը հրաւիրէ պատրիարքարանը, որպէսզի Մարաշի կրթական մակարդակը բարձրացնելու համար միջոցներ խորհի։

◆ Խառն ժողովը գումարուեցաւ երէկ, սեպտեմբեր 15-ին, Ղալաթիոյ խորհրդարանին մէջ և զբաղեցաւ հետևեալ խնդիրներով։ Ա. քաղ. ժողովի ատենապետ դոքտ. Սեղբոսեան էֆ. յայտնեց, թէ պատիւն ունենալով այս օրերս ներկայանալու գահաժառանգ Եուսուֆ Իզզէդդին էֆ.-ի այս առթիւ Ն. բարձրութիւնը հայոց ազգին օսմ. տէրութեան մատուցած ծառայութիւնները և հայրենասիրական զգացումները գոհութեամբ յիշատակած, անոր վիճակին վրայ տեղեկութիւններ առած և ազգին նկատմամբ իր համակրութիւնը յայտնելով յանձնարարած է միանգամայն իր բարևները հաղորդել ս. պատրիարք հօր։ Ժողովը Ն. բարձրութեան այս համակրական յայտարարութեանց համար իր սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնեց և դոքտ. Սեղբոսեան էֆ.-ի յանձնեց պատեհ առթիւ մատուցանել զայն Ն. բարձրապատուութեան։ բ) Արաբկիրի գաւառ. ընդհանուր և վարչական կրկին ժողովները ծանուցած էին, թէ վիճակին առաջնորդ Մեհրուժան վ. Աշխարհունի հրաժարական տուած և հրաժարականն ընդունուելով փոխանորդ կարգուած է Կորիւն քահանայ Երամեան։ Իսկ առաջնորդը գրով մը բացատրելով, թէ չպիտի կրնայ կուսակրօն եկեղեցականութիւնը վարել, կը հրաժարէր եկեղեցական կարգերէն և աստիճաններէն։ Ժողովը ուշադրութեան առաւ և կարգաթողութեան պարագան կրօն. ժողովին նկատառման յանձնելով՝ ըստ առաջարկութեան հաստատեց Կորիւն քահանայի առաջն. փոխանորդութեան պաշտօնը և որոշեց միանգամայն նոր առաջնորդական ընտրութեան հրահանգ տալ։ գ) Վեհ. Հայրապետը ըստ առաջարկութեան Ամերիկայի Պրովիդընս քաղաքին հոգևոր հովիւ կարգած էր Սերովբէ քահ. Ներշապուհը, Ուստըրի՝ Մատթէոս քահ. Մանիկեանը։ Ժողովը հայրապետական սոյն կոնդակները որոշեց յանձնել յիշեալ քահանաներուն և յանձնարարել որ իրենց պաշտօնատեղիները մեկնին։ դ) Եդեսիոյ գաւառ. ընդհանուր ժողովին կողմէ վիճակին առաջնորդի ընտրութիւնը կատարուած և տեղեկագրուած էր թէ Արտաւազդ վարդ. Գալէնտէրեան միաձայնութեամբ առաջնորդ ընտրուած է։ Ժողովը վաւերացուց։ ե) Բրուսայի քաղ. ժողովին պաշտօնավարութեան շրջանը աւարտած և նոր ընտրութիւն կատարուած էր։ Նոյնպէս Բաղէշի քաղաք. ժողովի երկու անդամներուն ընտրութիւնը կատարուած և տեղեկագրուած էր։ Ժողովը վաւերացուց։ զ) Քէմախի թեմը առանց հովուի մնացած ըլլալով, ժողովը նոր ընտրութեամբ և հաւանութեամբ Երուսաղէմի միաբանութեան նոյն վիճակին առաջ. տեղապահ կարգեց Երուսաղէմի միաբաններէն Մելքիսեդեկ վարդ. Հովիւեանը։ է) Շաբին-Կարահիսարի առաջն. փոխանորդը այս անգամ վերստին հրաժարական մատուցած էր։ Ժողովը գնահատելով նոյն վարդապետին բարւոք պաշտօնավարութիւնը՝ անընդունելի գտաւ հրաժարականը և որոշեց հրաւիրել զինքը, որ շարունակէ իր պաշտօնը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի, հոկտեմբերի 12-ին, ռուսաց դրամատիկական արտիստների խումբը ներկայացրեց անհամբերութեամբ սպասված «Տայֆունը» դրաման։

Այս դրամայի բովանդակութեան հետ արդէն ծանօթ են մեր ընթերցողները, երբ ներկայացվեց Ժողովրդական Տան բեմի վրա սիրողների ձեռքով։ Յիշեցնելով որ դրաման նպատակ ունի ցոյց տալ ճապոնացիների անսահման սէրը առ իրանց հայրենիք Ճապոնիան և այն համոզմունքը, թէ ճապոնացու համար ամենից առաջ պարտականութեան կատարումն է և այդ պարտականութեանը պէտք է զոհել ամեն բան և անձնական երջանկութիւնը, բարեկեցութիւնը և նոյնիսկ կեանքը, պէտք է ասենք, որ Նիկուլինի խումբը և նոյնիսկ տաղանդաւոր դերասան Մուրոժցեվ, որ կատարում էր գլխաւոր հերոս Տօկերամօյի դերը, չը կարողացան պատկերացնել դրաման իր իսկական գոյնով և, կարելի է ասել, տապալեցին։ Ժողովրդական Տան բեմի վրա ներկայացված «Տայֆունից» մենք աւելի լաւ գաղափար ստացանք ճապոնացիների մասին, քան հոկտեմբերի 12-ի ներկայացումից։ Այստեղ դրաման ներկայացվէց նոյնիսկ կրճատումներով. օրինակ, փաստաբանի ճառը շատ կրճատված էր և հանդիսականների համար անյայտ մնաց, թէ ինչպէս եղաւ, որ Տօկերամօն, որ խոստովանեց իր մարդասպան լինելը, չը կալանաւորվեց։ Նիկուլինի խմբից մենք աւելին էինք սպասում։ Հ. Ա.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

12 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Հաստատվեց գրավաճառների և հրատարակիչների ռուսական ընկերութեան կանոնադրութիւնը։

Խոլերայով հիւանդացան 6, մեռան 7, մնում են 154։

Ներքին գործերի մինիստրը հաստատեց աղանդաւոր կրօնական ժողովների կանոնները։ Աղօթատներում և եկեղեցիներում ժողովներ թոյլատրվում են առանց տեղական իշխանութեանը իմաց տալու։

ԽԱՐԿՕՎ. Բացվեց գիւղատնտեսական գործիքների գործարանատէրերի համագումարը։

ԿԵՐՉ. Դուման որոշեց 10 տարում գործադրել ընդհանուր ուսում մացնելու նախագիծը։

ՕԴԵՍՍԱ. Փակվեց սառցային գործի համագումարը։

ՎԱԼԿԻ. Զեմստվային ժողովը որոշեց ընդհանուր ուսում մտցնել 10 տարում, ծախսելով 2.814,050 րուբլի։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ. Զինուորական դատարանը դատապարտեց մահվան պատժի 2 վրացիների, որոնք դեկտեմբերին վագոնի մէջ մէջազգային բանկի դրամատարից յափշտակել էին 10,000 րուբլի։

ՕԴԵՍՍԱ. Ժանտախտից մեռաւ 1 հոգի։

ԲԱԳՈՒ. Նահանգում մի շաբաթում հիւանդացան խոլերայից 13, մեռան 6։

Ժամ. Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրոնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
Ը Ն Դ Ո Ւ Ն Ո Ւ Մ Ե Ն
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—12½—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Բ. Դ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ե Ր Ե Կ Ո Յ Ե Ա Ն
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
103. 0—108

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ծ. ՏԷՐ-ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԵԱՆՑ
Կատարում է ատամի ամեն տեսակ օպերացիաներ։
Հիւանդների ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—2. (երեկ. ժ. 5—7.
Վիլիամինօվսկայա փ. № 12, բն. 8.
(կ. հ.) 1162. 3—2

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Տ. ԳԻՒՐԳԻՒՂԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւնը ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելիամինօվսկայա փող. № 8
(կ. հ.) 564. 100—52

Բ Ժ Ի Շ Կ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ
հիւանդութիւններ։
Ընդունելութիւն ամեն օր { 10—11 ժ. առ. (երեխաների) { 5—7 ժ. իրեկ. (ընդհանուր)
Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.
(ե.հ.կ.) 909. 100—30

ՖԵԼԴՇԵՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ
ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ
ՖԵԼԴՇԵՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Կատարում է սրսկումներ, վէրքի փաթաթումն, գեղեցի քսումն (втираніе) և այլն։ Բժշկութիւն ցրտահարդի սեռական բուլութեան, անկարողութեան, սեռմնահոսութեան եւ եռապախտի։ Մասսաժ էլեքտրական և ձեռքով։ Բժշկական մարմնամարզութիւն։ Օտարերկրեայ հիւանդներին տալիս է խորհուրդներ և ցոյց է տալիս հմուտ մասնագէտ բժիշկների—վեներական, ներքին և այլ հիւանդութիւնների։ Ընդունելութիւնը 3—4½ ժամը ամեն օր։ Չքաւորներին ձրի միմիայն չորեքշաբթի օրերը։ Վօրոնցօվի արձանի մօտ, Семеновская ул. № 9.
(կ. հ.) 913. 50—19

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՂԲ. ԱՎՍԱՐԳԻՍՕՎՆԵՐԻ
այգին բաց է թողնում արտասահմանեան, ռուսական և տեղական լաւ տեսակի պտղատու ծառեր ու դեկօրատիվ բոյսեր։
Հասցէն՝ Ст. Скра (Зак. ж. д.)
Կատալօգն ուղարկվում է ՁՐԻ.
(կ. հ.) 1068. 15—11

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ
Մէդիցինայի ֆէլդշէր Ա. Եսայեանի
ՏՂԱՄԱՐԴԻ ՏՐԻՊԵՐԸ
(սուսոնակ)
ԵՒ ՆՐԱ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ
նկարներով, գինը 20 կոպ.։ Գիրքը անհրաժեշտ է բոլոր տղամարդկանց համար. պարունակում է բազմաթիւ խորհուրդներ և նորագոյն բէջէպտներ սուսոնակից ընդմիշտ բժշկվելու համար։ Ծախվում է բոլոր գրավաճառանոցներում և հեղինակի մօտ՝ Թիֆլիս, Սէմէօնօվսկայա № 9. Գումարով (100-ից ոչ պակաս) հեղինակը զիջում է 40% զեղջ։ Ապառիկ պահանջները չեն կատարվի։
(օ. մ.) 1170. 5—2

Թ ի ֆ լ ի ս ի գ ր ա ս ե ն ե ա կ ը
յայտնում է պ. պ. գնողներին, որ բացված է ՇԱՔԱՐԻ ՎԱՃԱՌՔ
Խարկովեան Շաքարո-Րաֆինադ Գործարանի
Ընկերութեան
Հասցէն. Тифлисъ, Фрейлинская, д. № 3. Телеф. 567. А. Г. СНѢЖКОВЪ.
Պահեստը՝ Վելիամինօվսկայա փող. № 12.
(ա. օ.) 1072. 10—1

ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ՄԵԾ-ՈՍԿԵ ՊԱՏԻԱՆՇԱՆԻ
ԴԵՐՁԱԿ №№ ԳԵՐՇՕՎ
Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, տ. Արամեանցի № 23, «Բօյարսկի» հիւրանոցի ներքեւը։
Պատիւ ունիմ յայտնելու ի տեղեկութիւն իմձ պատուէր տուողների, որ ես վերադարձել եմ արտասահմանից՝ բերելով հետս մեծաքանակ ապրանք։ Ընդունում եմ քաղաքացիական, զինւորական, աշակերտական և բոլոր պաշտօնական հիմնարկութիւններում պահանջվող զգեստների պատուէրներ, կարելու սէզօնի վերջին տարազով։ Ունեմ ընտիր կտորեղէններ՝ արտասահմանեան և ռուսական, որոնք աչքի են ընկնում իրանց ամրութեամբ, գործնականութեամբ և շքեղութեամբ։ Ապրանքի յաակութեան և գների կողմից կարող եմ մրցել ամենքի հետ, ինչու որ ապրանքը գնած ունեմ առաջին ձեռքից։ Ունեմ լաւ ձևող և կարողներ։ Պատուէրները կատարվում են իմ անձնական հսկողութեան ներքոյ, առանց ուշացնելու և միանգամայն չափաւոր գներով։
Օֆիցէրներին և կառավարչական հիմնարկութիւններում ծառայողներին անվում է զեղջ և տրվում է մաս-մաս վճարելու հնարաւորութիւն։
Յարգանօք՝ Գ Ե Ր Շ Օ Վ
(ա. օ.) 1140. 0—2